МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота магістра

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ВЧИНКІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Виконав: магістрант 2-го курсу, групи 8.2813-1з спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» Лижнікової Є.Д.

Керівник: професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, д.і.н., Приймак О.М.

Рецензент: доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.держ.упр., Заїка О.В.

Запоріжжя – 2024

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 90 сторінок, 75 позиції у списку літератури.

КОРУПЦІЯ, КОРУПЦІЙНИЙ ВЧИНОК, ДЕРЖАВНА СЛУЖБА, СОЦІАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ, АНТИКОРУПЦІЙНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ, МОНІТОРИНГ, ЗВІТНІСТЬ, АДВОКАЦІЯ.

Мета дослідження: виявлення особливостей застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні.

Об'єкт дослідження: соціальні технології запобігання корупційним вчинкам.

Предмет дослідження: особливості застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, структурно-функціональний, аналіз статистичних даних.

Гіпотеза: застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій забезпечує запобігання корупційним вчинкам на державній службі в Україні.

Висновки: 1. залучення громадянського суспільства до антикорупційної програми країни та застосування ним ряду соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі: моніторингу і звітності, підвищення обізнаності, спільне управління відіграють важливу роль.

2. За допомогою застосування соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі відбувається стимулювання зміни законодавства, вжиття превентивних дій для просування антикорупційної політики.

3. Доцільним є виявлення особливостей застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні та оцінка їх перспектив.

ABSTRACT

The qualification paper consists of 90 pages and includes 75 references in the bibliography.

Keywords: corruption, corrupt act, civil service, social technology, anti-corruption civil society organization, monitoring, reporting, advocacy.

Research objective: to identify the peculiarities of the use of social technologies by civil society organizations in preventing corrupt acts in the civil service in Ukraine.

Object of the research: social technologies for preventing corrupt acts.

Subject of the research: the peculiarities of applying social technologies by civil society organizations to prevent corrupt acts in the civil service in Ukraine.

Research methods: analysis, synthesis, induction, deduction, structural-functional method, statistical data analysis.

Hypothesis: the application of social technologies by civil society organizations ensures the prevention of corrupt acts in the civil service in Ukraine.

Conclusions:

1. The involvement of civil society in the country's anti-corruption program and its use of a range of social technologies to prevent corrupt acts in the civil service—such as monitoring and reporting, awareness-raising, and participatory governance—plays a significant role.

2. The application of social technologies to prevent corrupt acts in the civil service stimulates changes in legislation and promotes preventive measures for advancing anti-corruption policies.

3. It is advisable to identify the peculiarities of using social technologies by civil society organizations to prevent corrupt acts in the civil service in Ukraine and to assess their potential.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет_соціології та управління_____
Кафедра___філософії, публічного управління та соціальної роботи____
Рівень вищої освіти магістр_____
Спеціальність __281 «Публічне управління та адміністрування»_____
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії,
публічного управління та
соціальної роботи
_____ Т.І. Бутченко
«____»_____2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТУ

_____Лижніковій Єлизаветі Денисівній_____
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальні технології запобігання корупційних вчинків на державній службі
керівник роботи Приймак Олег Миколайович професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, д.і.н.,
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «11» березня 2024 року № 433-с

2. Строк подання студентом роботи _4 грудня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи ___1. Трепак В.М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с., 2. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В.Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с., 3. Білецький А. В. Участь громадськості у запобіганні корупційним злочинам в Україні: монографія / наук. ред. Б. М. Головкін. Харків: Право, 2018. 188 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)_1. Проаналізувати стан наукової розробки проблеми соціальних технологій запобігання корупційних вчинків, 2. Уточнити основні поняття дослідження: «соціальна технологія», «корупційний вчинок», «державна служба», 3. Дослідити принципи та методи дослідження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків, 4.

Охарактеризувати соціальні норми та їх роль в контексті впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків, 5. Проаналізувати громадянське суспільство в контексті застосування соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі, 6. Провести аналіз зарубіжного досвіду впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків, 7. Виявити особливості застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків в Україні, 8. Оцінити перспективи удосконалення соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Приймак О.М., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, д.і.н., професор	16.05.2024	16.05.2024
Розділ 2	Приймак О.М., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, д.і.н., професор	28.08.2024	28.08.2024
Розділ 3	Приймак О.М., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, д.і.н., професор	10.10.2024	10.10.2024

7. Дата видачі завдання 10 травня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	**Примітка**
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень – квітень 2024	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2024	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Червень 2024	*виконано*
4.	І розділ	Червень – серпень 2024	*виконано*
5.	ІІ розділ	Серпень – жовтень 2024	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Жовтень – листопад 2024	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2024	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2024	*виконано*

Студент _____ Лижнікова Є.Д.

Керівник роботи _____ Приймак О.М.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Заїка О.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....7
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ВЧИНКІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ 10
1.1. Стан наукової розробки проблеми соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі.....10
1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна технологія», «корупційний вчинок», «державна служба».....19
1.3. Принципи та методи дослідження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі 28
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ВЧИНКІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ 38
2.1. Соціальні норми та їх роль в контексті впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі 38
2.2. Громадянське суспільство та соціальні технології запобігання корупційних вчинків на державній службі 44
2.3. Аналіз зарубіжного досвіду впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі 56
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ВЧИНКІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ 64
3.1. Особливості застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні 64
3.2. Перспективи удосконалення соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі.....72
ВИСНОВКИ.....83
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Загальновизнано, що одним із найважливіших елементів антикорупційної програми країни є залучення громадянського суспільства, але існує менше згоди щодо того, як таке залучення можна заохочувати. Саме антикорупційні громадській організації застосовують ряд соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі: моніторинг і звітність, підвищення обізнаності, адвокація, прямі дії, розбудова потенціалу та спільне управління відіграють важливу роль. За допомогою їх застосування відбувається подальше стимулювати зміни законодавства, вжиття превентивних дій, щоб відстоювати певний порядок денний і просувати антикорупційну політику, або приймати форму реагування на певні події.

Загалом застосування соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі участь громадських організацій в запобіганні корупції не є новою концепцією, хоча вона набула популярності в останні кілька десятиліть. Як наголошує Національний демократичний інститут США, громадяни (суспільство, елементом якого також є антикорупційні громадські організації) мають «право брати участь у прийнятті рішень, які впливають на суспільний добробут», і така «участь є інструментальним рушієм демократичних і соціально-економічних змін, а також фундаментальним способом розширити можливості громадян».

Проблемна ситуація полягає в тому, що участь громадських організацій у запобіганні корупції, застосування такими організаціями соціальних технологій запобігання корупції охоплює динаміку та підходи, які можуть відрізнятися від застосовуваних інструментів та заходів соціальних технологій.

Проблеми, пов’язані з дисциплінарною відповідальністю службовців за вчинені корупційні дії, досліджували різні науковці, зокрема такі вчені, як Л.І. Аркуша, Л.В. Багрій-Шахматов, В.І. Борисов, А.М. Бойко, О.Ю. Бусол, В.В. Василевич, В.М. Гаращук, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, О.О. Дудоров, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, С.А.

Задорожний, З.А. Загиней, А. П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, О.О. Кваша, В.М. Киричко, М.Г. Колодяжний, О.М. Костенко, О.Г. Кулик, І.В. Кушнарьов, О.М. Лозинський, І.Є. Мезенцева, М.І. Мельник, Д.Г. Михайленко, А.А. Музика, Є.В. Невмержицький, В.О. Навроцький, Д.О. Олійник, А.В. Савченко, Є.Д. Скулиш, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.В. Шаблистий, В.І. Шакун, О.В. Шевченко, О.Ю. Шостко, Н.М. Ярмиш та інші. Наукові праці цих авторів є вагомим внеском в осмислення явища корупції і напрацювання заходів протидії їй.

Проблемам запобігання та протидії корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням приділили увагу також такі вчені адміністративісти, як І.І. Яцків (2011 р.), О.З. Захарчук (2012 р.), А.О. Яфонкін (2013 р.), Х.А. Тулі (2015 р.), О.В. Клок (2016 р.), О.П. Мусієнко (2017 р.), Д.В. Гудков (2018 р.), Д.О. Сіренко (2019 р.), В.Е. Гедульянов (2020 р.); актуальні питання діяльності прокурора щодо протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією в Україні на рівні кандидатської дисертації дослідив І.Н. Грабець (2015 р.); С.А. Подоляка у докторській дисертації (2019 р.) розкрив особливості адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в органах прокуратури в Україні.

Проте, незважаючи на велику кількість наукових праць, можна стверджувати, що бракує ґрунтовного дослідження впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. Потрібен комплексний підхід до наукового дослідження проблеми.

Таким чином, розгляд проблеми соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі є важливим, що й обумовлює актуальність та значимість теми дослідження. Суспільний запит й потреба в оцінці соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. зумовили вибір теми дослідження.

Об'єктом дослідження виступають соціальні технології запобігання корупційним вчинкам.

Предмет дослідження: особливості застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні.

Мета дослідження полягає у виявленні та дослідженні особливостей застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких *завдань*:

– проаналізувати стан наукової розробки проблеми соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі,

- уточнити основні поняття дослідження: «соціальна технологія», «корупційний вчинок», «державна служба»,

- дослідити принципи та методи дослідження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі,

- охарактеризувати соціальні норми та їх роль в контексті впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі,

- проаналізувати громадянське суспільство в контексті застосування соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі,

- провести аналіз зарубіжного досвіду впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі,

- виявити особливості застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні,

- оцінити перспективи удосконалення соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному висвітленні основних проблем впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі.

Гіпотеза дослідження: застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій забезпечує запобігання корупційним вчинкам на державній службі в Україні.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ВЧИНКІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

1.1. Стан наукової розробки проблеми соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі

Наукова традиція вивчення проблем корупції налічує не одне сторіччя. Про корупцію писали давньокитайський історик Сіма Цянь та давньоримський історик Тацит, середньовічний арабський філософ Ібн Халдун та європейські мислителі Нового часу Ніколо Макіавеллі та Мішель Монтень, правознавці XVIII століття Єремія Бентам та Вільям Блекстон. Ця традиція ніколи не переривалася, оскільки корупція завжди супроводжувала розвиток державних та громадських структур, про що свідчить вся історія законодавства: від Законів Вавилонського царя Хаммурапі та давньоіндійських Законів Ману до законодавчих актів останніх років.

Слід визнати, що за великої кількості робіт із проблем корупції ця тема з погляду її науково-правового освоєння продовжує залишатися актуальною. Адже, корупція постійно еволюціонує. На сучасному етапі вона характеризується такою основною рисою, як універсальність. Корупція існує у всіх державах незалежно від рівня соціально-економічного та політичного розвитку, проникає у всі сфери державного та суспільного життя, набуває транснаціональних форм.

У юридичній літературі тема корупції вивчається, як і раніше, переважно у межах доктрини кримінального права. У вітчизняній науці вона розглядалася переважно в контексті з кримінально-правовою категорією «неправомірна вигода».

У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях корупція розуміється в основному як протиправне, більшою мірою кримінальне, явище, що завдає

шкоди правовим цінностям, а тому вимагає свого усунення, як правило, каральними методами.

В останні роки до теми корупції виявляє дедалі більшу увагу кримінологія. Представники цієї наукової дисципліни виявляють кримінологічно значущі елементи, які раніше не досліджувалися (визначення корупційних ризиків; вирішення конфлікту інтересів на державній службі; оптимізація практики притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у скоєнні корупційних злочинів тощо).

Розвиваються, хоч і недостатньо, соціолого-правові дослідження. Загалом дослідження юристів, як і представників інших галузей знання, не враховують повною мірою складний, різноманітний і мінливий (можна сказати — мінливий) характер цього явища.

Необхідно подолати традиційні дослідні підходи, що дозволить обґрунтувати нові пріоритети, досягти концентрації дуже обмежених ресурсів на найбільш перспективних напрямках, уникнути заходів, що призводять до зворотного результату через схильність до корупції самих суб'єктів боротьби з нею. Крім того, така постановка питання стала б кроком до позбавлення від ілюзій та інфляційних очікувань від каральних підходів щодо корупції, що спричинило б пошук альтернативних — економічних, соціальних, адміністративних та інших — заходів.

Досягнутий рівень наукового освоєння цієї сфери знаходить свій відбиток у підходах до поняття корупції. Слід зазначити, що, незважаючи на сплеск інтересу представників різних наукових дисциплін до теми корупції в останнє десятиліття, саме понятійно-категоріальний апарат залишається предметом гострих дискусій.

У сучасній науковій літературі представлено два основні підходи до визначення поняття корупції. У вузькому (власне юридичному) сенсі корупція розглядається як сукупність складів правопорушень, передбачених у законодавстві і що відрізняються такою важливою кваліфікуючою ознакою, як використання посадовцем свого публічного статусу в корисливих цілях для

особистого збагачення чи групових інтересах. У вузькому сенсі це поняття охоплює негативне соціальне явище, що вразило громадський апарат управління.

В останні десятиліття в міжнародно-правових документах взяв гору ще ширший підхід, який можна розглядати як універсальний, оскільки він включає не тільки публічну, а й приватну сферу. На національному рівні підходи до визначення корупції, як і рівень впливу наукових доктрин на їх формування, різняться.

Різні теоретичні та прикладні аспекти запобігання корупції представлені наукових здобутках таких правознавців, як Л.І. Аркуша, Л.В. Багрій-Шахматов, В.І. Борисов, А.М. Бойко, О.Ю. Бусол, В.В. Василевич, В.М. Гаращук, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, О.О. Дудоров, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, С.А. Задорожний, З.А. Загиней, А. П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, О.О. Кваша, В.М. Киричко, М.Г. Колодяжний, О.М. Костенко, О.Г. Кулик, І.В. Кушнарьов, О.М. Лозинський, І.Є. Мезенцева, М.І. Мельник, Д.Г. Михайленко, А.А. Музика, Є.В. Невмержицький, В.О. Навроцький, Д.О. Олійник, А.В. Савченко, Є.Д. Скулиш, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.В. Шаблистий, В.І. Шакун, О.В. Шевченко, О.Ю. Шостко, Н.М. Ярмиш та інші. Наукові праці цих авторів є вагомим внеском в осмислення явища корупції і напрацювання заходів протидії їй.

Проблемам запобігання та протидії корупційним та пов’язаним з корупцією правопорушенням приділили увагу також такі вчені адміністративісти, як І.І. Яцків (2011 р.), О.З. Захарчук (2012 р.), А.О. Яфонкін (2013 р.), Х.А. Тулі (2015 р.), О.В. Клок (2016 р.), О.П. Мусієнко (2017 р.), Д.В. Гудков (2018 р.), Д.О. Сіренко (2019 р.), В.Е. Гедульянов (2020 р.); актуальні питання діяльності прокурора щодо протидії адміністративним правопорушенням, пов’язаним з корупцією в Україні на рівні кандидатської дисертації дослідив І.Н. Грабець (2015 р.); С.А. Подоляка у докторській дисертації (2019 р.) розкрив особливості адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в органах прокуратури в Україні.

Поряд з цим, можемо відмітити недостатність фундаментальних досліджень проблеми протидії корупції у сфері військової безпеки. У зв'язку з цим, метою дослідження є якою є з'ясування стану наукової розробленості проблем протидії корупційній злочинності у сфері воєнної безпеки через оптику державного управління.

Автор, наукова робота	**Зміст дослідження**
Дисертаційне дослідження М.Ю. Бездольного (2009 р.)	вперше визначено поняття «державно- правовий механізм протидії корупції», під яким вчений запропонував розуміти сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють його структуру і спрямовані на досягнення основної мети його функціонування – уповільнення темпів зростання корупції, зменшення її обсягів, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь
Дослідження С.С. Рогульского присвячене адміністративно-правовим заходам боротьби з корупцією (2005 р).	висвітлено не тільки історичні і правові джерела, що характеризують корупцію як соціальноправове явище, але й досліджено заходи адміністративно-правової боротьби з нею як в Україні, так і в зарубіжних країнах
Дисертаційне дослідження Йосифовича Д.І. (2009 р.).	Розглянуто питання адміністративної відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування за корупційні злочини. Вчений запропонував авторське визначення адміністративної відповідальності посадової особи органу місцевого самоврядування за корупційне діяння як обов'язку особи, винної у скоєні корупційного правопорушення, зазнати адміністративного покарання у порядку, передбаченому Законом України «Про боротьбу з корупцією».
докторська дисертація С.М. Алфьорова	Досліджено актуальні питання адміністративно-правового механізму протидії корупції в органах внутрішніх справ. Вчений розкриває сутність, особливості та причини корупції в цих органах публічної влади. Окрему увагу автор приділяє діяльності щодо протидії корупції як напрямку реалізації державної політики.

докторська дисертація В.І Литвиненка (2015р.)	Присвячено розробленню концепції адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні. Вченим було виокремлено організаційні засоби забезпечення протидії корупції в Україні, виділено рівні та напрями адміністративно-правової протидії корупції в Україні, проаналізовано зарубіжний досвід у цій сфері, здійснено спробу оптимізувати концепцію адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні.
Дисертаційне дослідження Є.В. Глушко у (2015)	особливу увагу приділив проблемам правового забезпечення участі громадськості у протидії корупції. Вчений слушно зауважив, що болгарська практика, британський і німецький досвід із приводу форм і процедур участі громадськості в протидії корупції на внутрішньому рівні можуть бути успішно впроваджені в Україні, наголосив на важливості взаємодії членів громадянського суспільства з правоохоронними органами у протидії корупції, визначив комплекс вимог до цього процесу, сформульовано рекомендації щодо його покращення крізь призму інституту делегування та інституту адміністративного договору, а також відповідні пропозиції до чинного законодавства.
Дисертаційне дослідження І.І. Яцків (2011)	вперше запропонував розуміти публічну посадову особу, тобто будь-яку особу, діяльність якої фінансується з державного або місцевих бюджетів. Окрему увагу вчена приділила визначено поняття зон корупційних ризиків в українському суспільстві з відповідним їх розподілом на правоохоронну корупційну зону (з підвидами), корупційну зону в

	політичній сфері, корупційну зону в освіті, медицині, юстиції.

Табл. 1 Наукове дослідження протидії корупції

Цінним є розгляд науковцями актуальних проблем визначення самого поняття «корупція» та суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, під яким, зокрема, І.І. Яцків в дисертаційному дослідженні (2011 р.) вперше запропонував розуміти публічну посадову особу, тобто будь-яку особу, діяльність якої фінансується з державного бюджету.

Загалом не можна не відзначити недосконаліть відомих трактувань терміну корупції. Корупція, як зазначалося, вже давно не зводиться до різного роду хабарництва та зловживань. Вона охоплює такі види правопорушень, як корупційний лобізм, корупційний фаворитизм, корупційний протекціонізм, незаконний розподіл і перерозподіл громадських ресурсів і фондів, незаконна підтримка та фінансування політичних структур (партій та ін.), вимагання, надання пільгових кредитів, замовлень, корисливе зло посадовим становищем тощо.

Другий недолік сучасних доктринальних і легальних ухвал корупції зводиться до того, що вони в основному, як і раніше, обмежуються її кримінально-правовими проявами, не включаючи інші прояви корупції, за які встановлюється адміністративна, дисциплінарна та інші види відповідальності. В результаті виникає ситуація, за якої одні прояви корупції розглядаються законом як злочини та адміністративні правопорушення, а інші як просто аморальні провини.

Втім, слід визнати складність розробки не лише універсального визначення корупції, прийнятного для всіх держав, а й завершеного та однозначного його доктринального формулювання. На перший погляд сама собою постановка завдання розробки такого визначення не має особливої значущості, оскільки цей збірний термін не використовується в репресивному законодавстві. У ньому застосовується інший категоріально-понятійний апарат,

пов'язаний із конкретними складами корупційної діяльності (хабарництво, підкуп тощо). У законодавстві деяких країн із низьким рівнем корупції таке визначення взагалі не використовується. Отже, немає прямої залежності між наявністю у законодавстві легальних ухвал корупції та ефективністю антикорупційних заходів.

Аналіз показує, що легальні визначення корупції, безперечно, сприяють боротьбі з нею. Визначення корупції дозволяє окреслити сферу відносин як предметну сферу, на яку може бути спрямована антикорупційна державна політика, обрані відповідні засоби та інструменти протидії, у тому числі правові.

Вважаємо, що вирішенню таких завдань протидії корупції відповідає таке доктринальне визначення: корупція — це протиправне використання посадовою чи іншою особою свого становища з метою отримання неналежної вигоди для себе чи третіх осіб, надання іншими особами такої вигоди, а також посередництво та інші форми сприяння у скоєнні зазначених діянь.

Ученими-адміністративістами було приділено увагу і проблемам відповідальності за корупційні правопорушення. Зокрема, важливе значення має дисертація О.В. Терещука (2000 р.), яка є першим в Україні монографічним дослідженням теоретичних і практичних питань адміністративно-правової відповідальності за корупційні правопорушення [3, с. 5].

Особливу зацікавленість викликає дослідження Д.С. Заброди «Взаємодія суб’єктів боротьби з корупцією» (2005 р.). Вчений з позицій системного підходу формулює авторську дефініцію поняття «взаємодія суб’єктів боротьби з корупцією», розкриває зміст цієї категорії, а також її форми та принципи [4, с. 8].

Проблеми правового регулювання діяльності щодо протидії корупції також було досліджено в працях багатьох вчених-адміністративістів. Зокрема, питання взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції було досліджено у дисертації В.А. Завгороднього (2010 р.). Вченим вперше запропоновано розуміти взаємодію ОВС і громадських організацій у протидії корупції як урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини суб’єктів зі спеціальним правовим статусом, що

формуються у процесі їх спільної діяльності щодо виявлення, запобігання та припинення корупційних правопорушень [5, с.4]. О.В. Старцев привернув увагу до актуальних проблем адміністративно-правового регулювання відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади (2004 р.) [6, с. 7].

В аспекті досліджуваної проблематики важливим є звернення В.М. Александрова до дослідження питань адміністративно-правового регулювання відносин з приводу організації та проходження громадянами України військової служби на дисертаційному рівні (2009 р.). Автор вперше обґрунтував пропозицію доповнити чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення окремою главою «Відповідальність військовослужбовців за адміністративні правопорушення», в якій визначити й склади корупційних діянь та інших порушень, пов›язаних з корупцією у військовій справі [7, с. 6].

Адміністративно-правові засади публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні були висвітлені у докторській дисертації (2018 р.) В.О. Веклича [13, с. 4].

Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні за умов євроінтеграції стало предметом дослідження докторської дисертації А.А. Приходька (2020 р.). Автор сформував нову концепційно-сутнісну модель зниження проявів корупції в Україні [14, с. 8].

О.О. Гейц в дисертаційному дослідженні на тему: «Публічно-правовий механізм протидії корупції в Україні» (2019 р.) вперше сформулював визначення його поняття як різновиду антикорупційного механізму.

Одна з теоретико-правових проблем дослідження питання запобігання корупції - це реалізація концепції мультивідповідальності, яка склалася в основному під впливом радянської правової науки, призвела до поєднання різних методів правового та неправового впливу (кримінального, адміністративного, дисциплінарного, громадського та ін.). Згодом ці ідеї знайшли свій відбиток у багатьох антикорупційних конвенціях.

Наступна проблема - поєднання правових та неправових методів регулювання. І ті, й інші мають на меті головним чином підтримку складно-

складових моделей поведінки людини. Тому важливо визначити «розподіл» між застосуванням різних форм соціального регулювання, встановити, у яких випадках виправданішим є використання правових механізмів, а яких — неправових.

Правові та неправові регулятори тісно пов'язані між собою. Залежність права від моральності загальновизнана. Однак дана формула стосовно проблеми боротьби з корупцією потребує конкретизації. Зокрема йдеться про кодекси етики. В останні роки практика їхнього прийняття стала повсюдною. Вони приймаються державними органами, і приватними структурами. Загальновизнано, що вони можуть посилити ефективність правових засобів, але лише за умови, що вони мають не абстрактний, а чіткий цільовий зміст, що відображає особливості їх застосування; якщо вони доповнюють, а чи не дублюють і замінюють правові норми. Наприклад, у законодавстві зарубіжних держав, насамперед Великобританії та США, дедалі виразніше проявляється тенденція до примушення приватних компаній до «етичної змови» — відмови від ведення справ з тими компаніями, які були причетні до корупційних скандалів. Набирає сили та тенденція застосування антикорупційних стандартів поведінки публічних посадових осіб до суб'єктів надання соціально значущих послуг.

Крім загальнотеоретичних, необхідні дослідження прикладних проблем, пов'язаних, наприклад, із забезпеченням координації міжнародно-правових засобів протидії корупції на регіональному та універсальному рівнях. Сьогодні як ніколи потрібна велика узгодженість у величезному масиві міжнародних документів, які часто конкурують між собою.

Більш глибокий науковий аналіз слід здійснювати в галузі дослідження природи міжнародно-правових актів, оскільки вона впливає на механізми їх імплементації. Різна правова природа конвенційних актів (міжнародних договорів) та актів «м'якого права» (рекомендацій, декларацій і т. д.) настійно вимагає різних механізмів їх імплементації в національно-правових системах. У науковій літературі поставлені питання вирішуються поки що дуже несміливо.

Отже, стан наукової розробки проблеми соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі характеризується низкою різноаспектних досліджень. Незважаючи на значний науковий доробок з досліджуваної проблематики питання впровадження та застосування соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі об'єктивно потребують подальшого дослідження та вдосконалення, зважаючи на високий рівень корупції в державі, законодавчі та інституційні зміни в процесі реформування антикорупційної системи в Україні та розбудови її антикорупційної політики. Встановлено, що потрібна більша увага до процесів управління ризиками корупційних вчинків на державній службі. По-друге, в науковій розробці необхідно зосередити увагу на взаємозв'язку між причинами корупції та застосуванням соціальних технологій для її запобігання.

1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна технологія», «корупційний вчинок», «державна служба»

Теоретико-методологічні основи виявлення соціальних механізмів запобігання корупції включають уточнення понятійно-категоріального апарату, яке використовує соціологія, для опису соціальних феноменів сучасного складного суспільства.

Соціально-правова характеристика соціальних механізмів запобігання корупції пов'язана з уточненням поняття сутності основних наукових категорій:

- соціального феномена корупції, що розуміється як соціальна девіація у взаємодії населення з суб'єктами державного управління у наступних юридично закріплених соціальних формах:

а) зловживання службовим становищем, зловживання повноваженнями;

б) пропозиція чи обіцянка службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду (надання хабара), прийняття такої пропозиції (отримання хабара);

- індикативних параметрів девіантної корупційної поведінки, які дозволяють визначити її кваліфікацію на основі діагностики таких форм соціальної активності:

1) незаконне використання фізичною особою своєї посади;

2) протиріччя цієї діяльності законним інтересам суспільства та держави;

3) переслідування цілей отримання неправомірної вигоди;

4) різноманітність форм отримання неправомірної вигоди: а) отримання вигляді грошей, цінностей, іншого майна; б) надання послуг майнового характеру; в) отримання майнових прав собі чи третіх осіб; г) незаконне надання вигоди особі іншими фізичними особами;

- соціальної діяльності із запобігання корупції, що розуміється як процес реалізації функцій інституту соціального контролю, що включає різні форми організаційно-управлінської активності уповноважених суб'єктів соціального управління державного та місцевого рівня: а) профілактику корупції (попередження, виявлення та усунення її причин); б) боротьбу з корупцією (виявлення, попередження, розкриття та розслідування); в) боротьбі з наслідками корупції (мінімізація, ліквідація);

- соціальних механізмів запобігання корупції, які є організаційно-технологічним компонентом управління системою підтримки соціального порядку, сукупність методів запобігання, розслідування, санкціонування відповідальності, зниження шкоди наслідків девіантної корупційної поведінки суб'єктів взаємодії у сфері реалізації владних повноважень, у формі ефективної взаємодії інститутів, організацій, соціальних груп, норм, цінностей тощо), досягнення функціональності, дотримання адміністративних регламентів та норм поведінки посадових осіб органів державної та місцевої влади.

Дослідження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в сучасних умовах тісно пов’язане із поняттям «цифрове суспільство». Цифрове суспільство, стосовно аналізованої теми, що розуміється у загальному вигляді як: людська спільність; сукупність відносин між людьми, специфіка яких полягає у суттєво більшій, порівняно з традиційними способами

соціальної взаємодії, широкій та інтенсивній соціальній практиці використання інформаційно-комунікаційних засобів на основі цифрових технологій, у міжособистісній, професійній, господарській, соціокультурній та соціально-політичній взаємодії; залучення більшості працюючих у виробництво, поширення, перетворення та аналіз оцифрованої інформації та знання, оформленого за допомогою цифрових сервісів, - передбачає його опис стосовно соціальної групи за допомогою двох груп індикаторів:

- інформаційно-технологічних: рівень затребуваності складних цифрових технологій та техніки для вирішення різних завдань соціальної взаємодії; здійснення значної частини соціалізації суспільства в кіберпросторі; соціальний вплив на особистість та формування її ціннісно-мотиваційної структури з використанням сучасних засобів цифрової комунікації; зміна системи доступності та застосування цифрових засобів громадянами, посадовими особами; визнання цінності (важливості) цифрових сервісів у реалізації особистих, групових та загальносоціальних потреб;

– інформаційно-комунікаційних: трансформація концепції антропоцентричного сприйняття навколишнього світу суспільством науковими уявленнями «соціології речей»; у зв'язку з динамічністю, нестабільністю, плинністю змін у цифрових технологіях, сучасне суспільство у своєму гомеостазі та соціальній динаміці має характеристику «невизначеності», що підвищує соціальну дезорієнтацію суспільства; відкритість (прозорість, транспарентність) приватного, групового та загальносоціального життя, що одночасно підвищує його небезпеку, детермінує ризики вторгнення сторонніх суб'єктів у особистий приватний простір особи; розмивання авторитетів, отримання через цифрові сервіси як альтернативних точок зору, так і ознайомлення з компрометуючими характеристиками цих авторитетів; розмивання традиційних статусно-рольових позицій громадян.

Соціальні технології (як технології управління соціальними процесами, соціальними агентами, організаціями, спільнотами тощо) - це комплексне соціальне явище. Це явище набуває в даний час - час радикальних технологічних

трансформацій (інтернет речей, віртуальної і доповненої реальності, технології блокчейна, роботизації, штучного інтелекту, розвитку експертних систем, переходу до "шерингової" економіки тощо), що визначають принципи та способи функціонування найрізноманітніших сфер соціального світу і породжують радикально нові соціальні режими та конфігурації — чи не універсальний характер. Дослідити і практикувати (розробляти, впроваджувати, змінювати) соціальні технології означає роботу з найрізноманітнішими соціальними феноменами і процесами, що розгортаються в різних тимчасових і просторових масштабах і в різних соціальних сферах. При цьому досі зберігається необхідність, з одного боку, концептуального та теоретичного прояснення "соціальних технологій", а з іншого боку, їх інституціоналізації та як дослідницького напряму в рамках соціології, і як галузі соціальної практики (зі своїми стандартами, організаційними та кадровими ресурсами та інше).

Соціальні технології сьогодні — це не тільки галузь знань, що динамічно розвивається, а й виділена галузь соціальної практики. Соціальні технології як інструмент соціального управління претендують на цілеспрямований вплив на соціальні системи (інститути, організації) та процеси їх розвитку. Актуальним напрямком стає розробка та практичне впровадження принципів регулювання соціальних взаємодій та процесів, технологізації (наприклад, у галузі промислового виробництва, масового споживання, освіти тощо) широкого спектру соціальних структур та відносин, а також облік їх можливих соціальних наслідків, багатопрофільний контроль над суспільними перетвореннями. Соціальні технології виступають сполучною ланкою між соціологічною теорією та соціальною практикою, забезпечуючи більш ефективний вплив суб'єктів управління (державних інститутів, великих корпоративних гравців) на керований соціальний "об'єкт" (ті чи інші соціальні структури, процеси, організації, практики, соціальні групи і навіть свідомість людей).

Сучасні соціальні технології не тільки якісно змінюють навколишнє середовище, але трансформують природу (біологічну, соціальну, ментальну) самої людини, виробляють нові орієнтири та смисли її існування. Сьогодні вже

говорять про розвиток особливого типу соціальних технологій, високих соціогуманітарних (Hi Hume), як технологій керованої еволюції, зміни соціокультурного коду, "тонких" технологій маніпулювання індивідуальною та суспільною свідомістю.

Технологізація соціальних практик — це складний історичний процес, віхами якого були, наприклад, народження соціальної медицини як форми соціального управління, започаткування єдиних систем заходів та ваг, стандартизація часу, адміністративне впорядкування та уніфікація територій, великі програми інфраструктурного та просторового перебудови міст, запровадження соціального страхування, різних форм соціальної піклування та загальної середньої освіти, поява та розвиток статистики як політичного та економічного інструменту, фордистська революція в галузі промислового виробництва, тейлоризм, витончені сучасні маркетингові та політичні технології, все більшою ступеня, що прагнуть до більш детального контролю та управління в опорі на алгоритмічні процедури обробки Big Data (наприклад, інтернет речей).

Однак досі немає усталеного визначення поняття "соціальні технології". Як наслідок, зберігається неоднозначність "соціальних технологій" як виділеної дослідницької галузі. Виділяють чотири підходи до розуміння соціальних технологій:

1. епістемологічний (як система знань про закони та закономірності розвитку та управління соціальними інститутами та соціальними процесами),
2. діяльнісний (як діяльність соціолога-практика у сфері управління),
3. інструментальний (як засіб соціальних перетворень),
4. утилітаристський (як інноваційний метод оцінки та використання соціальних об'єктів).

Також соціальні технології визначаються як "специфічний і стандартний засіб діяльності соціолога-практика у сфері управління; спосіб організації та впорядкування доцільної практичної діяльності, сукупність

прийомів, спрямованих на зміну соціального об'єкта, досягнення заданого результату; трансформація знань, отриманих академічною наукою, засоби практичної діяльності". Під соціальними технологіями розуміють "комунікаційно-діяльнісну форму прояву соціального суб'єкта на рівні організаційної, управлінської та соціально-проектувальної діяльності, в аспекті соціального конструювання знання та реальності, заснованого на соціальних та гуманітарних науках. Соціальні технології - це "різновид технологій, які розуміються в широкому сенсі як стандартизовані засоби організації та раціоналізації практичної цілеспрямованої управлінської діяльності, які при вирішенні типових завдань гарантують досягнення заданого результату, як і будь-яка технологія задає порядок і зміст операцій".

Окрім необхідності концептуального та теоретичного прояснення "соціальних технологій" як дослідницької області досить дискусійним залишається питання про розуміння ролі та межі поля діяльності соціолога та соціального технолога: чи однакові ці ролі чи розрізняються, чи працюють вони в одному полі чи в різних? Соціолог чи тільки збирає дані, аналізує їх чи має ще якось впливати на можливість застосування результатів соціологічних досліджень на практиці? Або такі активні дії щодо перетворення соціальної реальності входять до зони відповідальності саме соціального технолога та соціального інженера? Чи повинен соціолог бути виключно дослідником, об'єктивним, незалежним від замовника чи він має результатами своїх досліджень впливати на прийняття рішень замовником.

Наступним поняттям цього дослідження, що потребує розкриття є: «корупційний вчинок», «корупція». Сутність корупційного діяння, як ми його розуміємо в найзагальнішому значенні, полягає в тому, що особа, призначена суспільством для захисту її інтересів, діє в особистих інтересах. Цей підхід має певний ступінь універсальності по відношенню до всіх можливих проявів корупції і відображає сутність будь-якого корупційного діяння, в якому вигляді воно не було б представлено.

Загалом термін «корупція» походить від латинського слова, що означає псування, підкуп, спокуса, розбещення хабарами посадових осіб [1]. Відповідно до етимологічного значення під корупцією слід розуміти підкуп посадових осіб, їх продажність, що знаходить своє відображення у кримінально-правовому понятті хабарництва, неправомірної вигоди. Безумовно, пропозиція чи отримання неправомірної вигоди (хабарництво) є найбільш типовим проявом корупційних злочинів, але воно, як відомо, далеко не вичерпує всіх аспектів корупції.

«Корупція — моральне розкладання посадових осіб і політиків, що виражається в незаконному збагаченні, хабарництві, розкраданні ... тощо. Як бачимо, дане поняття включає насамперед «моральне розкладання», що виражається у хабарництві і незаконному збагаченні, а й у зрощенні з мафіозними структурами. Йдеться не лише про злочинну поведінку суб'єкта, конкретні його діяння, які кваліфікуються як хабарництво, але, можливо, і про його законні дії, але детерміновані його моральним розкладанням і виконані з метою особистого збагачення та (або) на користь «мафіозних структур». Суть корупції у підкупі, продажності громадських та інших службовців, а порушенні єдності (дезінтеграції, розкладанні, розпаді) тієї чи іншої об'єкта, зокрема державної влади [3].

Вважаємо, що все ж таки різні точки зору говорять про одне й те саме явище, з тією різницею, що в першому випадку розглядається одинична дія (підкуп), у другому — загальна картина, що складається в результаті сукупності одиничних дій — дезінтеграції, розкладання та розпаду. Суть явища незалежно від цього залишилася незмінною: кожен індивід, громадянин розуміє, що представника влади в його державі можна купити, і він охоче піде на підкуп, бажаючи отримати вигоду шляхом продажу своїх владних повноважень: 1) зіпсованість, розбещеність; 2) підкуп; 3) підкупність та продажність державних і політичних діячів, а також державних чиновників та посадових осіб.

Звертаючись до міжнародних правових актів, можна знайти ширше за змістом визначення, яке захоплює як самі дії, так і замах них. У Кодексі

поведінки посадових осіб щодо підтримки правопорядку, прийнятому Генеральною асамблеєю ООН 17 грудня 1979 р., йдеться: «Хоча поняття корупції має визначатися відповідно до національного права, але слід розуміти, що воно охоплює вчинення або недосконаліть будь-якої дії при виконанні обов'язків або через ці обов'язки внаслідок необхідних чи прийнятих подарунків, обіцянок чи стимулів, або їх незаконне отримання щоразу, коли має місце така дія чи бездіяльність. Акт корупції також охоплює спробу корумпування».

Розуміємо, що у цьому міжнародному правовому акті до поняття корупції включено також і встановлення чи поведінку посадової особи, спрямовану на отримання подібних підношень. Виходячи з такого підходу до поняття корупції, перелік корупційних злочинів розширюється: крім хабарів до нього мають бути включені зловживання по службі, перевищення посадових повноважень. Але, крім того, даний погляд на поняття, що розглядається, обумовлює охоплення складом корупції та дій посадової особи, зовні законних і правомірних, але скоєних за мотивами отримання будь-якої вигоди для себе, задоволення особистих інтересів.

Проблеми корупції обговорювалися також на Міжнародному міжрегіональному семінарі, що мав місце в Гавані в 1990 р. За результатами цього заходу корупція була визначена як «зловживання службовим становищем для досягнення особистої чи групової вигоди, а також незаконне отримання державним службовцям вигоди у зв'язку з становищем».

Можна виділити такі основні ознаки корупції:

- протизаконний характер використання свого службового становища суб'єктом корупційного правопорушення;

- багатогалузевий характер корупційних правопорушень (дисциплінарні, адміністративні та кримінальні правопорушення);

- обмеження кола суб'єктів корупційних злочинів державними посадовими особами;

- розподіл найнебезпечніших проявів корупції на два великі види — на корупційні розкрадання державного чи громадського майна та зловживання

державними службовцями своїм службовим становищем з метою незаконного отримання будь-яких переваг за відсутності ознак розкрадання.

Такий підхід у розумінні корупції дозволяє включити до корупційних правопорушень отримання неправомірної вигоди у зв'язку з посадою не тільки в результаті отримання хабарів, а й розкрадання з використанням службового становища, незаконної участі в підприємницькій діяльності, від зайняття контрабандою з використанням службового становища та інших зловживань службовими повноваженнями.

У наступних міжнародних нормативно-правових актах у корупційній поведінці починають розрізняти активний та пасивний підкуп. Так, ст. 2 Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію від 27 січня 1999 р. під назвою «Активний підкуп національних державних посадових осіб». У ній йдеться: «Кожна сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб кваліфікувати як кримінальні злочини відповідно до її внутрішнього права обіцянку, пропозицію або надання будь-якою особою, прямо чи опосередковано, будь-якої неправомірної переваги будь-якій з її державних посадових осіб для самої цієї особи або будь-якої іншої особи, щоб вона вчинила дії або утрималася від їх здійснення при здійсненні своїх функцій, коли це зроблено навмисно». Стаття 3 висвітлює «Пасивний підкуп національних державних посадових осіб» і свідчить про наступне: «Кожна сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб кваліфікувати як кримінальні злочини відповідно до її внутрішнього права запитування або отримання кимось із її державних посадових осіб, прямо чи опосередковано, неправомірної переваги для самої цієї особи чи будь-якої іншої особи, або ж прийняття пропозиції чи обіцянки такої переваги, для того, щоб ця посадова особа вчинила дії або утримувалася від їх вчинення при здійсненні своїх функцій, коли це зроблено навмисно». Таким чином, у цьому нормативному акті до корупції належить лише підкуп (або його обіцянка) активний чи пасивний, тобто підхід до поняття корупції «звужується».

Поняття «державна служба» займає одне з провідних місць, більше того, вона стала одним із головних інститутів держави. Державна служба займає одне з пріоритетних місць у втіленні більшості завдань та проектів державної влади.

Незважаючи на те, що державна служба є певним окремим інститутом, вона тісно межує з іншими інститутами. Найбільш тісний взаємозв'язок можна простежити з такими інститутами:

- інститутом економіки, оскільки виконавчі органи переважно забезпечують проведення державної політики у сфері економіки, і навіть відповідають за гарантування дотримання економічних права і свободи, регулюють економічні процеси на нормативної основі, забезпечують єдність економічного простору тощо;
- інститутом права, оскільки державна служба зазнає досить жорсткої правової регламентації;
- інститутом громадянського суспільства, оскільки державна служба представляється як опосередкована ланка між суспільством та державою загалом.

Будучи окремим інститутом державного управління, варто приділити увагу та питанню професійної службової діяльності працівників виконавчої влади. Оскільки державні службовці є носіями певної форми професійної службової діяльності, вони виконують основну роботу у системі державної служби щодо забезпечення виконання різних нормативних правових актів, і навіть надають суспільству спектр певних послуг, зокрема у врегулюванні економічних пріоритетів та соціальних процесів.

У зв'язку з цим можна виділити особливості здійснення такого роду службової діяльності:

- предметом діяльності в даній ситуації виступатиме не щось матеріальне, а інформація, яку державні службовці збирають, аналізують, зберігають і передають у процесі організації своєї робочої діяльності;

- державні службовці не займають робочі місця, а в даній системі їхньої професійної діяльності вони перебувають на посаді в державних чи громадських організаціях.

Посада державного службовця визначається колом його посадових обов'язків, а також його відповідальністю за роботу та вимогами до його професійної підготовки.

Отже, за підсумками аналізу основних понять дослідження: «соціальна технологія», «корупційний вчинок», «державна служба» можна зробити такі висновки. Під соціальними технологіями розуміють комунікаційно-діяльнісну форму прояву соціального суб'єкта на рівні організаційної, управлінської та соціально-проектувальної діяльності, в аспекті соціального конструювання знання та реальності, заснованого на соціальних та гуманітарних науках. Соціальні технології, як і будь-які технології задають порядок і зміст операції, зокрема і запобігання корупції. Сутність корупційного діяння полягає в тому, що особа, призначена суспільством для захисту її інтересів, діє в особистих інтересах. Цей підхід є найбільш універсальним. Аналіз визначень корупції дозволяє констатувати, що основними їх компонентами є суб'єкт корупції, його статус та корисливий характер його поведінки. Поняття «державна служба» становить собою професійну сферу діяльності державних службовців як особливої соціальної групи суспільства і є політичним, організаційно-управлінським та соціальним інститутом держави, що забезпечує комплекс відносин між окремими громадянами, громадянами і їх спільнотами та між державами, використовуючи владні ресурси.

1.3. Принципи та методи дослідження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі

Корупція як соціальне явище існує практично у всіх країнах світу, проте для сучасної України вона є однією з найгостріших проблем. Основними напрямками та складовими запобігання корупції є:

• зміцнення правових засад, постійне вдосконалення політичних, правових та фінансово-економічних та соціально-виховних механізмів захисту прав, свобод та законних інтересів громадян та суспільства загалом від корупційної злочинності;

• вдосконалення організаційних механізмів запобігання та виявлення конфлікту інтересів щодо осіб, які заміщають посади, за якими встановлено обов'язок вживати заходів щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

• своєчасне виявлення та попередження появи нових та поширення існуючих видів, типів та форм корупції;

• усунення та мінімізація факторів, що сприяють зростанню масштабів та суспільної небезпеки корупції, особливо у вищих органах державної влади та управління;

• удосконалення заходів юридичної відповідальності за всі види корупційних правопорушень;

• руйнування умов, що породжують стандарти аморальної поведінки, подвійної моралі та подвійні стандарти у службовій діяльності.

Важливим та невід'ємним елементом у ряді заходів ефективної протидії корупції є її вимірювання, її адекватна оцінка, відповідні висновки та подальші на цій основі антикорупційні рішення. Результати вимірювань, насамперед, загального стану та рівня корупції привертають увагу соціуму до небезпеки наслідків корупції, дозволяють оцінити не лише масштаби корупційного лиха, а й допомагають суспільству надавати конструктивний вплив на владу з тим, щоб підвищити ефективність зусиль у напрямку протидії суспільства.

Стан корупції важко піддається навіть соціологічному виміру, що обумовлено прихованою природою та аморальністю корупційних відносин. У зв'язку з тим, що корупція має латентну ознаку, вона не піддається безпосередньому спостереженню і оцінюється опосередковано через показники, кожен з яких може характеризувати не весь обсяг, а лише ту чи іншу частину спостережуваного корупційного явища. Тим більше, що інструментарію для

прямого вимірювання такої масштабності та такого рівня латентності протиправної корупційної діяльності немає. Звідси проблема не тільки валідності, тобто достовірності результатів дослідження, а й можливості організації ефективного моніторингу корупції з його діагностичними та прогностичними можливостями.

Наукові дослідження такого роду необхідні, і вони проводяться багатьма науковими центрами та соціологічними службами. У режимі моніторингового контролю в першочерговому порядку вирішуються завдання: вивчення загальноприйнятих корупційних практик; дослідження технологій корупційних угод; вимірювання рівня корупції; аналізу структури корупції (за рівнями та інститутами влади, галузями та сферами життєдіяльності суспільства, пошуку та оцінки «слабких місць»); встановлення факторів, що сприяють поширенню корупції; виявлення вогнищ можливого опору антикорупційній політиці держави.

Широке застосування набули методи соціологічних вимірів, аналізу та оцінок корупції. Це не лише сукупність способів вивчення громадської думки, отримання необхідної наукової та експертної інформації, а й ефективний засіб впливу на свідомість та поведінку людей. Інструментарій таких досліджень добре відомий і сьогодні досить популярний у різних сферах управлінської практики:

- статистичний аналіз;
- соціологічні дослідження (методи включеного спостереження, соціологічного опитування, анкетування, інтерв'ювання, експертних вимірів);
- аналіз документів;
- контент-аналіз публікацій у пресі та в інтернеті.

Метод спостереження - це метод збору первинних емпіричних даних, пов'язаний з цілеспрямованим, систематичним і безпосереднім сприйняттям соціального об'єкта, що вивчається. Це переважно візуальне та слухове сприйняття інформації. Головна особливість такого методу полягає в тому, що

спостерігач перебуває ніби всередині об'єкта дослідження та за заздалегідь заданою методикою веде спостереження за ним. Метод спостереження дозволяє без будь-яких посередників безпосередньо фіксувати стан об'єкта (корупційної ситуації), визначити його відмінні властивості та особливості, отримати максимально достовірні (з перших рук) відомості про факти корупції, її масштабність, джерела та причини.

Метод експертних оцінок — спосіб отримання інформації, спираючись на думку визнаних фахівців — експертів у цій галузі, у нашому випадку — у сфері протидії корупції. Висока об'єктивність результатів та висновків досягається грамотним підбором фахівців-експертів, вмілої організації їхньої діяльності, уважною обробкою отриманих результатів експертизи.

Документальний метод - спосіб вивчення документів та отримання відповідної інформації. Йдеться про документи органів державної влади та місцевого самоврядування, управлінські структури, публікації ЗМІ, фото- чи кінодокументи, аудіо- та відеозаписи та ін. Цей метод передбачає з'ясування достовірність і надійність інформації, що міститься в документі, обставин його появи, ставлення суспільства до інформації, що міститься в ньому. Цей метод пов'язаний з використанням двох прийомів аналізу: традиційного і формалізованого, пов'язаного з перекладом документальної інформації на мову кількісних показників, так званий контент-аналіз.

Контент-аналіз гарантує відсутність суб'єктивізму, особливо якщо задіяний великий масив джерел інформації, коли добре обґрунтована їх номенклатура, логічно вибудовані одиниці дослідження (слова, судження та невід'ємним елементом у ряді заходів ефективної протидії корупції є її вимірювання, адекватна оцінка, відповідні висновки та подальші на цій основі антикорупційні рішення. Результати вимірювань, насамперед, загального стану та рівня корупції привертають увагу соціуму до небезпеки наслідків корупції, дозволяють оцінити не лише масштаби корупційного лиха, а й допомагають суспільству надавати конструктивний вплив на владу з тим, щоб підвищити ефективність зусиль у напрямку протидії суспільства.

Соціологічне опитування — найпоширеніший, досить економний метод, що відрізняється високим рівнем чіткості, збору інформації на основі невербальної комунікації. Відрізняється оперативністю, простотою, організованістю, стандартністю. Проводиться у формі анкетного опитування та соціологічного інтерв'ювання. Інтерв'ювання може бути прямим та опосередкованим (по телефону); стандартизованим, проведеним за заздалегідь розробленим планом, і неформалізованим у формі невимушеної бесіди. Опитування проводяться з метою отримання максимально повної інформації про об'єктивні або суб'єктивні факти за словами професіоналів, які досить довго займаються даною проблематикою. Недоліки: вплив якості респондентів; велика залежність від професіоналізму дослідників та можливостей складання якісної вибірки опитування; велика трудомісткість.

У сфері вивчення корупції є досить ефективним метод статистичного аналізу. Вважається, що вивчення статистики, наприклад, кримінальних справ щодо корупційних злочинів, може достатньо адекватно охарактеризувати рівень корупції. І це справді так. Хоча застосування цього методу має низку обмежень, наприклад, через не завжди коректне зіставлення різних показників корупційної злочинності, у зв'язку зі зміною критеріїв оцінки суспільної небезпеки корупційної поведінки, що базується на змінах у кримінальному законодавстві. Та й застосування кримінально-правових заходів боротьби з корупцією має обмежений характер і явно не відповідає дійсним масштабам корупції та реальній поширеності корупційної злочинності в країні загалом.

Основними причинами несприятливого співвідношення офіційної статистики та даних соціологів є, на наш погляд, масове приховування злочинів правоохоронними органами (від прямої відмови в прийомі заяв потерпілих до фальсифікації матеріалів і статистичних даних) і висока ступінь латентності даних корупційних злочинів з останнього, до речі, чималою мірою відноситься і до коефіцієнта хабарництва, який за весь досліджуваний період перевищив середній рівень і залишається стабільно високим, поступаючись лише службовим підробленням.

Динаміка корупційної злочинності в нашій країні, на жаль, не може бути простежена статистично точно за скількись тривалий період, оскільки спеціальний облік цієї категорії злочинів тривалий час практично не здійснювався. Однак, цей недолік може бути частково виправлений за рахунок ретроспективної або перспективної оцінки невідомих показників за допомогою відомих. У випадку, якщо активність правоохоронних органів знижується, корупція набуває системного характеру.

Постійне вивчення кримінальних справ щодо корупції є суттєвим інформаційним ресурсом для дослідження корупції. Однак він буде ефективним за двох умов. Перше – уніфікація систем статистики та звітності всіх правоохоронних органів, прокуратури, судів. Друге — систематичність та повнота збору інформації, що доповнюється доступом до неї для вирішення інформаційних та аналітичних завдань.

До забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні правопорушення варто віднести впровадження таких принципів:

- Формування установок на неприйняття корупції,
- Розвиток цифрових технологій профілактики корупційних правопорушень,
- Співпраця з громадськістю,
- Пріоритетність профілактики корупції, а не усунення наслідків постфактум,
- Комплексне використання всіх заходів - профілактики корупційних правопорушень,
- Відкритість органів влади,
- Пріоритет принципу законності,
- Пріоритет захисту прав людини.

До групи пріоритетних шляхів підвищення ефективності заходів протидії корупції під час дослідження варто включити:

- невідворотність відповідальності за скоєння корупційних правопорушень;

- публічність та відкритість діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування;

- Реалізація принципу «законність»;

- Реалізація «визнання, забезпечення та захист основних прав і свобод людини та громадянина».

До групи шляхів середньої пріоритетності входять такі:

- комплексне використання політичних, організаційних, інформаційно-пропагандистських, соціально-економічних, правових, спеціальних та інших заходів;

- пріоритетне застосування заходів щодо запобігання корупції;

- створення у населення установок на неприйняття корупційних дій, як способу вирішення своїх проблем;

- формування правосвідомості, яка відкидає корупцію як прийнятну форму поведінки та допустиму соціальну практику для досягнення життєвого успіху;

- співробітництво держави з інститутами громадянського суспільства, міжнародними організаціями та фізичними особами;

- розвиток цифрових технологій та віртуальних сервісів у системі профілактики корупції.

Зрештою, найменшу пріоритетність серед запропонованих для експертної оцінки мають такі шляхи, як:

- підготовка та навчання кадрів у галузі теорії та практики профілактики корупції;

- створення при органах влади громадських рад із включенням представників громадянського суспільства, лідерів громадської думки, науковців, митців для вироблення заходів щодо профілактики корупції.

Виходячи з проведеного аналізу, пропонуються для науково-практичної розробки такі проблеми підвищення ефективності соціальних механізмів профілактики корупційної поведінки у державних службовців які можуть бути розглянуті в контексті наукового забезпечення цієї роботи:

- центральне місце у процесі наукового забезпечення системи профілактики корупції мають зайняти заходи розвитку антикорупційного законодавства, соціально-правових засобів протидії корупції серед різних категорій населення:

а) продовжити розробку та юридичне закріплення кримінологічних ланцюжків зростання ступеня суспільної небезпеки корупційних правопорушень на основі споріднених формулювань їх об'єктивної: від найменших - дисциплінарних до адміністративних, а потім і до найбільших (кримінальних);

б) удосконалювати законодавство про державну службу;

в) передбачити розширення повноважень кадрових служб органів влади, які повинні мати додаткові повноваження щодо перевірки за будь-якої підозри (на основі будь-якої інформації, що надійшла, за винятком анонімної, ініціативно, за рішенням комісії з врегулювання конфлікту інтересів, звернення громадян та організацій) без згоди перевіреного (воно має бути отримано спочатку при вступі на службу), але з його повідомленням;

- необхідне проведення наукових досліджень соціально-психологічних методів розвитку критичного мислення та навчання навичкам безпечного отримання та використання інформації з проблем корупції, формування правових компетенцій з аналізу істоти колізій, що виникають при цьому, а також правильної оцінки достатності, правомірності та оперативності вжитих заходів до порушників.

Отже, принципи та методи дослідження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі є різноманітними, не існує універсальних методів та принципів, їх система змінюється в кожному конкретному випадку. Загалом, для впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі доцільно розробити програми відповідності та антикорупційні стратегії, які включатимуть численні методи, засновані на доказах; і пристосувати методи і принципии профілактики до конкретних потреб і контексту.

Висновок до 1 розділу

Враховуючи величезну кількість соціальних та економічних наслідків корупції, запобігання корупційних вчинків на державній службі стає все більш важливою темою. Соціальні технології відіграють вирішальну роль і є рушійною силою запобігання корупційних вчинків на державній службі. Стан наукової розробки проблеми соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі свідчить, що потрібна більша увага до процесів управління ризиками корупційних вчинків на державній службі. По-друге, в науковій розробці необхідно зосередити увагу на взаємозв'язку між причинами корупції та застосуванням соціальних технологій для її запобігання.

Досліджено основні поняття: «соціальна технологія», «корупційний вчинок», «державна служба». Проаналізовано принципи та методи дослідження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. Існує низка потенційних способів запобігання корупції, втім принципи та методиди кожного підходу відрізняються. Загалом, основними підходами при застосуванні соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі є:

1) підходи, що ґрунтуються на цінностях;

2) підходи, засновані на відповідності;

3) підходи до управління ризиками;

4) підходи, засновані на обізнаності та участі.

Розглянуто конкретниі методи та принципи при застосуванні соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. Встановлено, що не існує універсальних методів та принципів соціальних технологій запобігання корупції, в кожному окремому випадку необхідно адаптувати стратегії запобігання, щоб відповідати унікальним потребам і ризикам.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ВЧИНКІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

2.1. Соціальні норми та їх роль в контексті впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі

Врахування соціальних норм є ключовим компонентом, якого не вистачає в багатьох зусиллях по боротьбі з корупцією. Ця відсутність частково пояснює труднощі, з якими зіткнувся сектор у стимулюванні тривалої зміни поведінки, щоб уникнути корупції. Особливо це стосується нестабільних держав, з перехідною економікою. Однак їх часто ігнорують у спробах зрозуміти, чому існують корупційні моделі поведінки (незалежно від форми) і чому вони настільки стійкі до втручання.

Соціальні норми — це взаємні очікування членів групи щодо правильного способу поведінки в конкретній ситуації. Вони мають величезне значення для вибору, який людина робить щодо того, як поводитися в певних ситуаціях, тому що люди хочуть подобатися та належати до групи, яка вчиняє правильно з точку зору суспільства. Переважно прийнято дотримуватися переважаючої групової поведінки, щоб отримати або уникнути втрати соціальної оцінки, поваги та прийняття.

Те, чи підтримується корупційний вчинок взаємними очікуваннями всередині групи, вплине на вибір особи брати участь у корупційній діяльності або чинити опір їй у певному контексті. Бажання належати та поводитись «правильно» може спонукати людину до участі в корупції, навіть якщо вона або вона вважає, що корупція є неправильною і що люди повинні діяти чесно та неупереджено. Важливість приналежності може переважити протилежні погляди, мораль і навіть перспективу юридичних санкцій, особливо в

нестабільних державах, де панують невизначеність і незахищеність, а соціальні зв'язки є ключовими для виживання.

Вплив соціальних норм на прийняття рішень може допомогти зрозуміти обмежений вплив багатьох традиційних антикорупційних програм. Втручання, спрямовані на боротьбу з політикою, законами та прогалинами в компетенції чи знаннях, окрім інших факторів, рідко враховують те, що стимулює групову поведінку. Хоча ці сфери втручання є необхідними, вони рідко виявляються достатніми для стабільного зменшення корупції. Дійсно, навіть якщо всі інші аспекти надійної системи доброчесності діють, система корупції триватиме, якщо соціальні норми, які впливають на рішення людей брати участь у корупції, не будуть розглянуті. Так, наприклад дослідження в інших галузях, зокрема гендерної рівності, гендерного насильства та міжнародної громадської охорони здоров'я, показали, що соціальні норми можуть діяти як гальмо для стійких змін поведінки.

За останнє десятиліття теорія та практика боротьби з корупцією торкалися сфери соціальних норм. Розробники антикорупційних програм виявляють зростаючий інтерес до поведінкових аспектів корупції, і багато програм стверджують, що вони спрямовані на соціальні норми. Однак при більш детальному розгляді можна виявити, що антикорупційним ініціативам бракує глибини чи нюансів розуміння домінуючих основ у розуміння каталізаторів зміни соціальних норм.

Програми, в тому числі і антикорупційні, часто об'єднують багато типів поведінкових феноменів під назвою «соціальні норми», хоча вони насправді працюють над зміною ставлення чи поведінки, а не розглядають колективний аспект соціальних норм чи роль соціального тиску. Деякі ініціативи, такі як програми підвищення обізнаності чи антикорупційні кампанії, розроблені таким чином, що насправді може погіршити ситуацію (посилюючи уявлення, що корупційні вчинки притаманні для значного відсотку громадян, що становлять більшість суспільства). Нерозуміння соціальних норм часто призводить до менш ефективного, а іноді й шкідливого антикорупційного програмування.

Яку роль відіграють соціальні норми в системах корупції? Соціальні норми є важливими рушійними силами корупційних моделей поведінки, оскільки вони відіграють ключову роль у виборі індивідів щодо того, як поводитися. Усі корупційні дії, такі як пропозиція хабара, вимога певної послуги або надання переваги некваліфікованому знайомому, є формами поведінки. Вибір поведінки людей залежить від багатьох взаємодіючих факторів, як сприятливих, так і рушійних факторів. Недостатня політика та структури, пов'язані з підзвітністю, прозорістю, тиском громадян або механізмами нагляду, надають можливість людям вчиняти корупційні дії, але соціальні норми забезпечують причину чи мотивацію брати участь у такій поведінці (або принаймні не утримуватися від неї). Хоча соціальні норми не є єдиним визначальним фактором поведінки людей, але вони особливо потужні, тому що ґрунтуються на бажанні людей бути причетними та підтримуються соціальним тиском або покаранням з боку людей, чиє схвалення чи несхвалення має значення для людини, яка обирає, як діяти. Ось чому за певних конкретних обставин соціальні норми можуть бути більш впливовими, ніж особисті установки, знання чи мораль, орієнтуючи вибір людей. Ці соціальні очікування та перспектива соціальної винагороди чи покарання часто спонукають людей брати участь у діях, з якими вони особисто не згодні.

Це сила соціальних норм. Соціальні норми можуть бути настільки сильними в деяких середовищах, що вони здатні діяти як гальмо для позитивних змін у поведінці. У таких ситуаціях потенційна стійкість результатів боротьби з корупцією може стати жертвою соціальних норм, які стимулюють корупційну поведінку. Як тільки соціальна норма вкоренилася, вона стає явищем, що самозміцнюється. Що стосується корупційних дій, соціальні норми та відповідна поведінка викликають класичне коло. Взаємні очікування (тобто соціальні норми) сприяють поведінці, яка вважається прийнятною та типовою для членів групи. У свою чергу, пропагована поведінка підсилює відчуття, що це «спосіб», у який ця група діє, таким чином зміцнюючи взаємні очікування. Це створює більш узгоджену колективну поведінку — ту спільну поведінку, яку здійснюють групи людей. На жаль, це не так просто, як просто визначити набір соціальних

норм, які необхідно змінити, і врахувати це в усіх програмах. Хоча цілком можливо, що за колективними моделями корупційної поведінки, починаючи від хабарництва і закінчуючи кумівством, стоять спільні норми, це малоймовірно. Контекст і група визначатимуть, чи діють соціальні норми, які конкретні норми є для кожної колективної поведінки та наскільки вони сильні (тобто, наскільки вони впливають на поведінку групи).

Також важливою є колективна поведінка: моделі поведінки груп індивідів. Зіткнувшись з однаковим сценарієм, усі члени групи вирішують чинити однакові дії, наприклад принести «знаки вдячності» на зустріч з урядовцем. Колективна корупційна поведінка є маркером системної корупції.

То чи є соціальні норми найважливішими факторами підтримки (і запобігання) корупції? Ні, це не завжди так. Соціальні норми рідко, якщо взагалі є єдиними рушійними силами корупційної поведінки. Те, чи є соціальні норми рушійною силою, і сила їхнього впливу на поведінку порівняно з іншими факторами, що впливають на корупційну поведінку, залежить від контексту, включаючи форму корупції, що розглядається. Моделі колективної корупційної поведінки визначаються різноманітними факторами: індивідуальним ставленням, економічними реаліями, політичною динамікою та соціальними нормами, на додаток до можливостей брати участь у корупційних діях, серед багатьох інших.

Соціальні норми діють як частина цієї системи, в якій численні фактори взаємодіють, створюючи та зберігаючи корупційні моделі поведінки. Це особливо вірно в контексті системної корупції, де корупція є не винятком, а властивістю системи. Залежно від контексту деякі фактори будуть більш впливовими, ніж інші, але лише в надзвичайно рідкісних випадках за поведінкою стоїть одна причина. Фактично можна виокремити п’ять категорій факторів, які взаємодіють, щоб стимулювати колективну поведінку:

- інституційні,
- структурні,
- матеріальні,

- соціальні та
- індивідуальні.

Наприклад, для визначення того, який вид втручання вплине на суддів, які вимагають хабарі для розгляду судових справ, поданих до них, потрібно визначити чинники, що обумовлюють їхню поведінку. Чи включають вони економічні потреби? Чи цінності в суспільстві перейшли до більшого матеріалізму; тобто це жадібність? Або їхні дії зумовлені очікуваннями їх сім'ї? І які сприятливі фактори сприяють вибору корупційної поведінки — наявність бюрократизму? Безкарність? Недостатня прозорість чи підзвітність? За такою колективною поведінкою майже ніколи не стоїть лише один фактор, а складна взаємодія низки цих факторів, яка завершується корупційними моделями поведінки.

Системний аналіз відображатиме це, визначаючи динамічні взаємодії та зворотний зв'язок між цими різними факторами. Це має на меті зрозуміти, як ці фактори працюють разом у певному контексті, щоб стимулювати корупційні моделі поведінки, на основі яких можна розробити релевантну та ефективну теорію змін. Дії, необхідні для зміни ставлення, наприклад, будуть суттєво відрізнятися від тих, які потрібні для боротьби з жадібністю чи економічними потребами. Ретельний аналіз визначає фактори, оцінює їхню вагу по відношенню до конкретної поведінки, що викликає занепокоєння, і вивчає, як фактори взаємодіють з іншими рушійними силами та факторами, що сприяють корупції. У нестабільних державах соціальні норми, швидше за все, матимуть більший вплив по відношенню до інших факторів, ніж у стабільних демократіях. Наприклад, інститути управління мають набагато менший охоплення та вплив через брак спроможності та роль сторони конфлікту. Ця слабкість ускладнює громадянам задоволення базових потреб (засоби до існування, їжа, безпека тощо), сприяє корупції та ускладнює реалізацію стандартних антикорупційних стратегій, таких як прийняття законів, правозастосування, прозорість або підзвітність. У результаті посилюється вплив на поведінку позаінституційних чинників, наприклад соціальних зв'язків.

Однак, лише зміна соціальних норм не є відповіддю на припинення всіх корупційних дій. Існує багато факторів, які керують і сприяють поведінці, і програмування потребує розуміння того, які з них діють і як вони пов'язані, щоб розробити ефективну багатогранну стратегію. Системний аналіз допомагає зрозуміти вплив факторів та їхні зв'язки.

Чому соціальні норми особливо важливі в нестабільних державах, з перехідною економікою? Хоча відносини та спілкування людини з однодумцями є важливими в багатьох випадках, у контексті запобігання корупції вони є ключовими для її чи її здатності виживати та орієнтуватися в суспільному житті. Ця реальність надає перевагу розвитку та підтримці відносин у групі чи соціальній мережі. Крім того, слабкість або відсутність спільних мереж і норм співпраці між групами, які часто є такими ж, як і лінії конфлікту, перешкоджає розвитку почуття широкого громадянського «суспільного» блага, підвищуючи важливість власної групи та її соціальних норм.

Три фактори, здається, роблять соціальні норми в нестабільних і постраждалих від конфлікту державах більш впливовими, ніж у стабільних, з розвиненою демократією:

1. Покарання за порушення суворіше. Конфлікт посилює внутрішньогрупову згуртованість і зміцнює менталітет «ми проти них», який породжує недовіру, страх і, в крайньому випадку, дегуманізацію «іншого». Мало того, що люди, імовірно, будуть більш «лояльними» до своєї групи, але й соціальне покарання за «нелояльність» (через порушення соціальних норм, яких дотримується група), ймовірно, буде суворішим. З ткого досвіду, людей, які порушують соціальні норми, особливо ті, що передбачають будь-яку взаємодію з «іншими», часто таврують (в переносному значенні) як зрадників, піддають остракізму, погрожують, а іноді навіть нападають або вбивають. Наприклад, за свідченням поліцейського у Центральноафриканській Республіці: «Якщо хтось просить про послугу, ви зобов'язані це зробити, навіть якщо це суперечить вашій власній етиці. Відмовлятися — це протидіяти, а це може бути небезпечно». Дійсно, це може бути небезпечним для життя.

2. Наслідки звичайних соціальних санкцій більш серйозні. Остракізм, ізоляція, шкода репутації, зменшення підтримки — усе це звичайні негативні санкції за порушення соціальних норм. Вони мають набагато серйозніші наслідки в нестабільних і постраждалих від конфлікту контекстах, ніж у стабільних, оскільки членство в групі в таких контекстах може бути настільки критичним для виживання. Коли ресурси обмежені через війну чи відсутність інвестицій, а уряд не надає або не може забезпечити безпеку чи послуги і навіть може бути винуватцем насильства, яке загрожує групі, ізоляція чи уникання своєї групи може різко підвищити вразливість і незахищеність людини.

3. Соціальні мережі забезпечують певний порядок і передбачуваність. Групи, з якими пов'язана людина, зазвичай є єдиними постачальниками порядку, безпеки та основних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та засоби до існування. Соціальні норми та традиційні практики, що застосовуються в цих групах, забезпечують правила та процеси, завдяки яким для членів групи можуть виникати передбачуваність і видимість безпеки. Люди часто довіряють своїй групі чи громаді та її лідерам, але не державі.

Отже, соціальні норми повинні бути включені в антикорупційні програми, адже вони виконують важливу роль в контексті впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. Якщо соціальні норми є рушійною силою корупційної колективної поведінки, але не враховуються в антикорупційних програмах, ймовірність досягнення стійких результатів зменшується. На жаль, це не єдиний наслідок; саме програмування може посилити корупцію, погіршити конфлікт. У крайніх випадках програми, які не враховують соціальних норм, можуть поставити під загрозу життя людей. Кожне з цих наслідків потребує серйозного обмірковування програмістами та політиками. Ігнорування соціальних норм може підірвати ефективність заходів з боротьби з корупцією чи сприяння доброчесності. Ігнорування соціальних норм може загальмувати позитивний імпульс, створений хорошою роботою, спрямованою на інші чинники, що сприяють або сприяють корупції.

2.2. Громадянське суспільство та соціальні технології запобігання корупційних вчинків на державній службі

Організації громадянського суспільства широко визнані суб'єктами, які можуть відігравати важливу роль у боротьбі з корупцією. Стаття 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, наприклад, передбачає, що «кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів у межах своїх можливостей і відповідно до основоположних принципів свого національного законодавства для сприяння активній участі окремих осіб і груп поза державним сектором, таким як громадянське суспільство, неурядові та громадські організації, у запобіганні корупції та боротьбі з нею, а також для підвищення обізнаності громадськості щодо існування, причин, серйозності та загрози, яку створює корупція».

Чому чи важливі організації громадянського суспільства в боротьбі з корупцією? У ранніх дослідженнях на цю тему корупція зазвичай концептуалізувалася як проблема принципал-агент (наприклад, Klitgaard 1988; RoseAckerman 1999). Відповідно до моделі «принципал-агент», очікується, що принципали, такі як політики та високопоставлені бюрократи, будуть контролювати та, якщо необхідно, санкціонувати дії агентів, яким вони делегують завдання. Насправді це часто виявляється нереальним, оскільки принципали мають неповну інформацію про агентів, а агенти можуть отримати вигоду з цієї інформаційної асиметрії, щоб брати участь у корупційній поведінці. Природним вирішенням проблеми корупції в цій концепції є посилення механізмів горизонтальної підзвітності шляхом надання керівникам інструментів, за допомогою яких можна запобігти корупції в державному секторі (O'Donnell 1999). Проте зростає усвідомлення того, що запровадження або зміцнення механізмів горизонтальної підзвітності, таких як спеціалізовані антикорупційні агентства, законодавчі слідчі комісії та адміністративні суди, часто є неефективним у середовищах, де корупція поширена.

Натхненна песимізмом щодо системного характеру корупції в багатьох державах, ідея про те, що агенти корупції повинні безпосередньо нести відповідальність перед громадянами, стала більш впливовою. Поряд із правовими, цифровими, інформаційними технологіями запобігання корупції поширення набули соціальні технології запобігання корупційних вчинків на державній службі. В цьому контексті громадянське суспільство є рушійною силою впровадження соціальних технологій запобігання корупції, поширенню підзвітності громадян.

Цей тип підзвітності громадян поза виборами часто називають «соціальною підзвітністю», яка визначається як «підхід до формування підзвітності, який ґрунтується на громадянській участі, тобто, коли звичайні громадяни та/або організації громадянського суспільства можуть брати участь прямо чи опосередковано у підзвітності». Концепцію соціальної відповідальності можна розглядати як похідну від двох ідеологічних потоків. Першим із них є «Нове державне управління», яке наголошує на низхідній підзвітності перед «користувачами послуг як окремими споживачами, які можуть вибрати використання цих механізмів або, альтернативно, вийти на користь інших постачальників» (Joshi 2011: 4). Інший потік — це ідея поглиблення демократії, яка вимагає прямого залучення громадян до демократичних процесів, часто на низьких адміністративних рівнях (Fox 2007).

Можливо, організації громадянського суспільства мають переваги порівняно з іншими типами організацій, що робить їх особливо ефективними у забезпеченні соціальної відповідальності (Holloway 2008). Деякі можуть володіти передовими навичками, наприклад, моніторингу діяльності уряду. Інші організації громадянського суспільства можуть мати великий досвід мобілізації людей на публічний протест. На відміну від міжнародних організацій, національні організації громадянського суспільства можуть мати глибокі знання про місцеву корупцію, необхідні для розробки ефективних антикорупційних стратегій. Національні організації громадянського суспільства, особливо ті, що мають глибоке коріння в суспільстві, також можуть отримати вигоду від форм

соціального капіталу та довіри, яких бракує іноземним агентствам і міжнародним гравцям. Через ці переваги та позитивні конотації соціальної відповідальності організації громадянського суспільства широко підтримують практики розвитку. Проте позитивний імідж організацій громадянського суспільства, які займаються боротьбою з корупцією, також зазнав серйозних проблем з кількох сторін.

Роль організацій громадянського суспільства у забезпеченні підзвітності уряду, можливо, де в чому суперечить демократичним принципам. Представники організацій громадянського суспільства не обираються громадськістю та формально не представляють визначений виборчий округ. Крім того, якщо організації громадянського суспільства досягають успіху у своїх зусиллях, громадяни можуть стати менш зацікавленими у захисті своїх прав через звичайний демократичний процес (Brett 2003; Hickey and Mohan 2008). Іншим потенційним недоліком антикорупційних організацій є те, що, хоча вони прагнуть забезпечити підзвітність державних органів, вони не відповідають вимогам «моральної відповідальності», яка стосується відповідальності перед бенефіціарами антикорупційної діяльності, і «процесуальної відповідальності», який відноситься до внутрішніх маметоди управління та відповідальність організацій громадянського суспільства за використання ресурсів (Edwards and Hulme 1996; Kaldor 2003).

Організації громадянського суспільства також можуть бути особливо ефективним у боротьбі з корупцією. У деяких країнах боротьбу з корупцією ведуть давні громадські організації, які мають велику кількість прихильників. В інших країнах, наприклад у деяких частинах посткомуністичного світу, навпаки, суспільство, як правило, фрагментоване, де небагато людей беруть активну участь в організаціях громадянського суспільства (Bernhard and Karakoç 2007; Howard 2002). Опоненти, включно з державними діячами, часто прагнуть дискредитувати діяльність організацій громадянського суспільства в таких країнах через їхню залежність від зовнішнього фінансування та відсутність міцної бази підтримки. Навіть коли їм вдається організуватись, антикорупційні

організації громадянського суспільства зазвичай діють поза сферою офіційної політичної влади: вони мають «голос, а не право голосу» (Edwards 2000, 29). Крім того, ефективність організацій громадянського суспільства обмежена тим фактом, що вони не мають повноважень примусу та санкцій (Mainwaring 2003: 7).

Інструменти та заходи соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі, зокрема організацій громадянського суспільства, які займаються боротьбою з корупцією, можуть вибирати з широкого спектру різних видів діяльності (Holloway 2008). Загалом діяльність антикорупційних організацій громадянського суспільства поділяється на шість категорій:

1. моніторинг і звітність,
2. підвищення обізнаності,
3. адвокація,
4. прямі дії,
5. розбудова потенціалу та
6. спільне управління (Carr and Outhwaite 2011; Johnsøn et al. 2012).

Багато організацій громадянського суспільства в якості інструменту соціальної технології запобігання корупційних вчинків на державній службі застосовують спостерігання за діяльністю окремих осіб або установ, які є корумпованими або ризикують стати корумпованими (Bukenya et al. 2002; Olken 2007; Reinikka and Svensson 2005). Загальні сфери моніторингу включають, наприклад, державні закупівлі, де активісти можуть виявити конфлікт інтересів або розбіжності між цінами на закупівлі та ринковими цінами; майнові декларації політиків і чиновників, де вони можуть виявити розбіжності між задекларованим майном і фактичним майном; і державні витрати, де вони можуть виявити «витік» державних коштів до приватних кишень. Організації громадянського суспільства також контролюють роботу постачальників послуг з точки зору прозорості та чесності, використовуючи такі інструменти, як соціальні аудити. За останні десятиліття нові технології розширили можливості

для моніторингу та звітності про корупцію, наприклад, за допомогою краудсорсингу (Ang 2014; Zinnbauer 2015).

Краудсорсингові платформи – це онлайн-інструменти, за допомогою яких можна збирати інформацію та давати можливість громадянам анонімно повідомляти про корупцію. За допомогою цих звітів вони можуть визначати тенденції та місця, де корупція найбільш ймовірна. Одним із прикладів цього є модель зворотнього зв'язку громадян (CFM) від Development Impact Lab. CFM збирає та оприлюднює дані користувачів про корупцію та якість надання послуг в державних установах Індії. Потім створюється оцінка якості надання послуг і масштабів отримання хабарів для кожного офісу. Ці бали повідомляються громадянам через мобільний додаток або SMS-повідомлення. Так само в Малі програма для мобільних телефонів KENEKANKO сповіщає користувачів про підтверджені випадки корупції та порушення прав людини (KENEKANKO без дати). Користувач може переглядати їх на інтерфейсі карти, щоб показати населені пункти, на які впливають ці сповіщення.

Громадянський простір необхідний для забезпечення підзвітності та моніторингу використання бюджетних коштів, неупередженості посадових осіб у наданні державою послуг громадянам, оскільки вони можуть визначити потреби в послугах і критикувати погано функціонуючі послуги. Громадянський моніторинг також є важливим кроком у забезпеченні перевірок корумпованих державних службовців поза виборчим процесом.

Соціальний аудит перевіряє рішення та/або дії державних службовців, шукаючи адміністративні, юридичні чи фінансові порушення (Farag 2018). Він також можуть підтримати вимоги більшої прозорості з боку уряду. Соціальний аудит є початковою точкою для залучення громадян до боротьби з корупцією та дає громадянам зрозуміти внутрішню роботу державних установ. Він також допомагають створити активних громадян і зміцнити відносини між місцевими ОГС і громадянами. Соціальний аудит ініціюють ОГС, які потім набирають, навчають і координують участь громадян у процесі аудиту. Існує два типи соціального аудиту: соціальний аудит відповідності (або процедурний), який

виявляє адміністративні чи фінансові порушення, і соціальний аудит оцінки ефективності (або суттєвий), який аналізує соціальний вплив державних установ, програм або послуг.

Місцеві ОГС відіграють важливу роль у вимаганні права на інформацію та уряд, що є ключовим механізмом вертикальної підзвітності та необхідним для застосування інструментів соціальної підзвітності, які контролюють діяльність уряду. Закони про свободу інформації надають громадськості право на доступ до фактів і даних, що стосуються виконання будь-яких державних повноважень (Transparency International). Це потужний інструмент для викриття корупції, і його антикорупційний потенціал підкреслює важливість прозорості для сприяння підзвітності та залучення громадськості (Transparency International). Крім того, дослідження в європейських країнах показало, що повага до свободи вираження поглядів та інформації значною мірою пов’язана з довірою громадян до уряду.

Інструментом соціальної технології запобігання корупційних вчинків на державній службі є підвищення обізнаності, щоб привернути увагу громадськості до корупції та розширити знання про корупцію для ширшого кола людей. У своїх зусиллях з підвищення обізнаності організації громадянського суспільства можуть спиратися на наявні звіти або проводити власний моніторинг чи розслідування, а потім повідомляти про результати через дружні засоби масової інформації або через соціальні мережі. Інша різниця між зусиллями з підвищення обізнаності полягає між тими, які спрямовані на подачу «пожежної сигналізації» про конкретні випадки зловживань, і тими, які є частиною узгоджених кампаній (Smulowitz and Perozotti 2000). Яскравим прикладом тривалої кампанії з підвищення обізнаності є Індекс сприйняття корупції Transparency International.

Організації громадянського суспільства займаються адвокацією змін до законодавства та реформ державного сектору. Вони можуть робити це шляхом тихого лобіювання, але часто адвокація набуває форми публічних кампаній і здійснюється коаліціями, що складаються з організацій-однодумців. Щоб

досягти максимального ефекту, активісти також можуть заручитися допомогою інших типів акторів, таких як ЗМІ чи міжнародні партнери. Є кілька способів, якими організації громадянського суспільства можуть використовувати пряму дію. Організації з достатньою вагою та ресурсами можуть подавати позови проти корупціонерів, якщо є принаймні певний ступінь довіри до незалежності правової системи (Davidson 2007). Вони також можуть чинити тиск на владу чи інших акторів, організовуючи демонстрації чи інші види публічних заходів, для яких вони мобілізують своїх прихильників (Grimes 2013: 384). Хоча такі протести здебільшого проходять мирно, активісти також можуть застосовувати методи конфронтації та примусу, наприклад, блокуючи дороги або фізично протистоячи корупціонерам.

Замість того, щоб безпосередньо протистояти корупції, організації громадянського суспільства також можуть посилити свій власний потенціал та потенціал інших, щоб стати більш ефективними у боротьбі з корупцією. Освіта та навчання є одним із таких видів зміцнення потенціалу. Антикорупційна освіта може бути спрямована на інших активістів, щоб навчити їх таким навичкам, як моніторинг; у посадових осіб, навчати їх нормам доброчесності; або на широку громадськість з метою підвищення рівня знань про корупцію (Vukovic 2014: 14). Інша форма зміцнення спроможності передбачає створення коаліцій, наприклад, з урядовими акторами, бізнесом та міжнародними акторами. Перевага такого типу зміцнення потенціалу полягає в тому, що він збільшує кількість зацікавлених сторін, зацікавлених у боротьбі з корупцією та здатних це робити (Fox 2015; Tisné and Smilov 2004).

Нарешті, активісти можуть зробити свій внесок у боротьбу з корупцією через спільне врядування, за якого вони беруть безпосередню участь у державному управлінні поряд з державними органами. Найдослідженішою формою спільного управління є партиципаторне бюджетування, за якого звичайні люди, зазвичай на місцевому рівні, вирішують, як розподіляти державні кошти (Abers 1998; Wampler 2008). Активісти також можуть бути запрошені урядом для надання консультацій на більш-менш постійній основі, наприклад,

приєднавшись до експертних рад чи громадських наглядових рад (Tisné and Smilov 2004: 19).

Детермінанти ефективності інструментів та заходів соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі, які застосовують організації громадянського суспільства встановлюються із знань про те, що працює в антикорупційних ініціативах, керованих громадянським суспільством. Це частково тому, що важко виміряти вплив таких ініціатив через методологічні проблеми. Частково це пояснюється також тим, що причини впливу таких ініціатив можуть сильно залежати від контексту (McGee and Gaventa 2010; Hanna et al. 2011). Тим не менш, у науковій та практичній літературі визначено ряд факторів, які пов'язують з успіхом, принаймні за певних умов, антикорупційний активізм.

Відповідна наукова та практична література здебільшого стосується тематичних досліджень антикорупційних ініціатив та оглядів діяльності громадянського суспільства під маркою ініціатив соціальної відповідальності чи ініціатив прозорості. Фактори, пов'язані з успіхом, поділяються на три широкі категорії:

1. фактори зовнішнього середовища,
2. стратегії адвокації організацій громадянського суспільства та
3. їхні організаційні характеристики.

Фактори середовища, у цьому контексті, знаходяться поза межами прямого контролю організацій громадянського суспільства, і вони в більшості випадків пов'язані з політичним, інституційним та законодавчим контекстом, у якому діють антикорупційні активісти. У літературі висвітлюється різноманітний набір таких екологічних факторів. Наприклад, широко поширена точка зору полягає в тому, що антикорупційний активізм є в середньому ефективнішим у демократіях і державах, які демократизуються (Benequista and Gaventa 2012; Bukenya et al. 2012: 25; Goetz and Jenkins 2005). Деякі автори підкреслюють важливість специфічних атрибутів демократії для ефективності антикорупційної діяльності, таких як політична конкуренція (Grimes 2013), верховенство права (Bukenya та

ін. 2012: 25), повага до громадянських і політичних свобод (Marin 2016), та свобода ЗМІ (Themudo 2013). Проте інші вчені та експерти акцентують увагу на важливості сприятливого законодавчого середовища.

Важливим елементом законодавчого середовища є те, що організації громадянського суспільства застосовуючи інструменти та заходи соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі повинні діяти без зайвих правових обмежень. В режимі, в якому немає суттєвих свобод асоціацій, голосу, засобів масової інформації тощо, нерозумно очікувати, що керовані громадянами антикорупційні програми матимуть такий же вплив, як і в суспільствах, де існують ці умови. Ще один важливий елемент законодавчого середовища, у конкретних випадках, полягає в наявності відповідного законодавства щодо доступу громадськості до інформації (Transparency International 2001 V).

Що стосується інституційного контексту антикорупційної діяльності, фактором, який іноді пов'язують із впливом, є децентралізація. Децентралізація є «обіцяючим втручанням» серед антикорупційних стратегій у поєднанні з участю громади. Розкриваючи цей погляд, Véron et al. (2006) попереджають, що громадські активісти можуть стати спільниками корупціонерів на місцевому рівні, коли вертикальна підзвітність є слабкою. Фактором середовища, який найчастіше згадується в дослідженнях ефективності антикорупційної діяльності, є наявність політичної волі у відповідних політичних органів влади. Політична воля – надійна, продемонстрована та стійка відданість реформам – є важливою для подолання апатії та відвертої опозиції, для встановлення чітких пріоритетів, а також для мобілізації людей і ресурси. Присутність впливових чиновників, які зобов'язані тримати двері відкритими для громадян, значно розширює те, чого можна досягти завдяки залученню громадян – і ще більше, коли ці чиновники мають досвід Інші, однак, застерігають від ризику надмірної залежності від невеликої кількості чиновників, які виявляють політичну волю в інакше нестабільному політичному середовищі.

Хоча політичну волю часто згадують як важливий фактор у боротьбі з корупцією, її, як відомо, важко втілити в життя, і тому вона не привернула широкої уваги науковців. Крім політичного, інституційного та законодавчого середовища, інші чинники середовища, які відзначаються в дослідженнях антикорупційної активності, включають участь міжнародних акторів і характер громадянського суспільства, в якому діють окремі організації громадянського суспільства. Дехто стверджував, що сильна прихильність донорів і підтримка антикорупційних дій, особливо в контексті європейської інтеграції, можуть бути використані для здійснення тиску на органи влади, які інакше не бажають співпрацювати. Зокрема, стверджується, що коли міжнародні суб'єкти підтримують та зміцнюють адвокаційні зусилля організацій громадянського суспільства, уряду стає важче ігнорувати ці адвокаційні зусилля (Nitsova et al 2018). Інші менш оптимістично дивляться на роль міжнародних гравців, стверджуючи, що сильна залежність від донорської допомоги може зашкодити успіху антикорупційних ініціатив, керованих громадянським суспільством (Bowser 2001: 13; Vukovic 2014: 24).

Значний зовнішній вплив може послабити зв'язки між організаціями громадянського суспільства та громадянами та призвести до застосування надто технократичних або нереалістичних стратегій, які не враховують реалії на місцях. Одна з таких реальних ситуацій стосується спроможності цільових груп і суспільства в цілому продуктивно брати участь у антикорупційних ініціативах (Transparency International 2001). Якщо, наприклад, громадянське суспільство успішно лобіює прийняття законодавства про публічний доступ до інформації, але мало громадян вміє користуватися інструментами доступу до інформації, вплив реформи залишається обмеженим.

Нарешті, вважається, що природа самого громадянського суспільства пов'язана з успіхом його антикорупційної діяльності. Зокрема, стверджується, що антикорупційна активність, імовірно, буде менш ефективною, якщо громадянське суспільство фрагментоване та залучене до конкуренції за ресурси та вплив. Там, де громадянське суспільство роздроблене, організаціям

громадянського суспільства важче вимагати соціальної відповідальності з боку влади, якій, у свою чергу, буде легше зображати організації громадянського суспільства бездіяльними та нерелевантними.

Другий набір думок щодо ефективності антикорупційної діяльності стосується стратегій адвокації. Деякі з цих ідей навряд чи викликають суперечки. Автори підкреслюють важливість часу. Навіть якщо ініціативи соціальної підзвітності виконуються належним чином, якщо час неправильно визначений, вони можуть не призвести до бажаних результатів. Ілюструючи, як активісти усвідомлюють важливість часу, Mungiu-Pippidi (2010: 22) зауважує, що в країнах Східної Європи антикорупційні кампанії часто призначалися під час виборчих кампаній, щоб максимізувати їх вплив. Ще одне розуміння, яке навряд чи є суперечливим, полягає в тому, що антикорупційні ініціативи, як правило, ефективніші, коли вони продовжуються протягом тривалого періоду. В огляді втручань щодо соціальної відповідальності Bukenya et al. (2001: 57), наприклад, зауважують, що у випадку ряду таких втручань є підстави вважати, що результати з'явилися завдяки тому, що ініціативи реалізовувалися протягом більш тривалого періоду.

Низка авторів наголошує на важливості формулювання конкретних цілей (Ghaus-Pasha 2004: 27; Mungiu-Pippidi 2010: 21). У широкому дослідженні антикорупційних проектів у Східній Європі стверджують, що такі проекти мають відійти від підвищення обізнаності про корупцію загалом до зосередження на конкретних реформах управління. Деякі автори (наприклад, Brinkerhoff 1999; Bukenya та інші 2012) стверджують, що існують вагомі докази того, що партнерство між громадянським суспільством і державними органами дає корисні результати. Інші (наприклад, de Asis 2000; Fox and Aceron 2016: 39) прямо рекомендують суб'єктам громадянського суспільства шукати конструктивної взаємодії з урядовцями, щоб збільшити ймовірність впливу. Не обов'язково заперечуючи цю пораду, низка авторів стверджує, що співпраця з державними органами іноді неможлива і може бути не оптимальною стратегією в деяких контекстах. A Chêne і Dell (2008: 6) вказують на можливість того, що

«краща співпраця з урядом […] також може бути контрпродуктивною, оскільки може поставити під загрозу ініціативи в очах широкої громадськості, як це було у випадку зі сформованими антикорупційними коаліціями. за участю уряду, якому часто не вдавалося отримати підтримку громадськості». Нарешті, співпраця між антикорупційними організаціями була визначена деякими авторами як фактор, який може сприяти посиленню впливу їхньої роботи. Успішні антикорупційні ініціативи часто базуються на згуртованих коаліціях, які також залучають журналістів і ЗМІ як активних партнерів. В огляді втручань щодо соціальної підзвітності Bukenya et al. (2012: 25) виявлено, що для половини успішних інтервенцій «зокрема глибина, розширеність і характер відносин між ОГС відіграють вирішальну роль». Крім того, розбіжності між антикорупційними організаціями громадянського суспільства можуть перешкоджати ефективності їхньої роботи.

Третій набір факторів, пов'язаних з успіхом антикорупційної діяльності, нарешті, стосується організаційних характеристик застосовуваних організаціями громадянського суспільства інструментів та заходів соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі, включаючи спроможність, що тут розуміється як людські та фінансові ресурси, а також обсяг бази підтримки. Деякі автори вказують на важливість того, щоб активісти громадянського суспільства володіли певними здібностями, такими як спеціальні професійні навички та знання законодавства та роботи уряду. Гетц і Дженкінс (2001) зауважують, що представники організацій громадянського суспільства часто не мають необхідних навичок для проведення моніторингової діяльності. Граймс (2008: 13) у тому ж дусі стверджує, що громадські організації, як правило, менш ефективні, ніж професійні неурядові організації, «які наполегливо шукають і збирають інформацію, подають претензії та чинять тиск на інститути горизонтальної підзвітності». Низка авторів зазначає, що антикорупційні ініціативи часто неефективні просто тому, що вони не підкріплені достатніми фінансовими ресурсами (McNeil Mumvana 2006; Ghaus-Pasha 2004). Особливою проблемою для багатьох антикорупційних організацій є

те, що гранти, які вони отримують, надаються на відносно короткі періоди, що ускладнює для них участь у довгостроковому плануванні, і що на практиці часто означає, що вони припиняють свою діяльність, як тільки грант закінчується (Tisné and Smilov 2004). З цієї причини Mungiu-Pippidi (2010: 25) стверджує, що багато антикорупційних програм потребують більш тривалого терміну дії, щоб мати вплив. Інша організаційна характеристика, яка може допомогти пояснити ефективність активізму, стосується бази підтримки антикорупційних організацій.

Отже, інструменти та заходи соціальних технологій запобігання корупційних вчинків, що застосовуються організаціями громадянського суспільства, зокрема такі, як: моніторинг і звітність, підвищення обізнаності, адвокація, прямі дії, розбудова потенціалу та спільне управління відіграють важливу роль. За допомогою їх застосування відбувається подальше стимулювати зміни законодавства, вжиття превентивних дій, щоб відстоювати певний порядок денний і просувати антикорупційну політику, або приймати форму реагування на певні події.

2.3. Аналіз зарубіжного досвіду впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі

Систематизацію зарубіжного досвіду в частині впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі доцільно розпочати із ефективної антикорупційної моделі, запровадженої у Сінгапурі. Прогрес цієї держави в частині динамічного розвитку відслідковується в усіх аспектах (соціальному, політичному, економічному розвиткові) та набув якостей сталої геометричної прогресії впродовж короткого проміжку часу —орієнтовно 35–40 років. Виникає слушне питання: що було квінтесенцією такого форсованого прогресу. Прем'єр-міністр Сінгапуру Лі Куан Ю зазначав: «...перший уряд країни у протистоянні корупції зіштовхнувся з декількома проблемами. Закон, що був покликаний регулювати процес боротьби з

корупцією, був абсолютно неефективним через недієвість антикорупційних заходів. Значна кількість корупційних правопорушень не охоплювались предметом його правового регулювання, а працівники правоохоронних органів не були наділені достатніми повноваженнями для провадження ефективної діяльності. Окрім

Домінантним чинником успіху антикорупційної програми Сінгапуру була реалізація комплексного адміністративного реформування, в контексті якої грошове утримання державних службовців було збільшено вдесятеро. Лі Куан Ю вважав, що державним службовцям необхідно виплачувати максимальну заробітну плату, позаяк вони є уособленням чесної та справедливої влади. Неналежний рівень фінансування їхньої професійної діяльності може зумовити до генерування в їхній свідомості схильності до залучення корупційних схем [10]. Так, з метою запобігання корупційним деліктам, у Нідерландах запроваджено та реалізуються такі процедурні та інституційні заходи, а саме:

1)відкритість та повсякчасне звітування про покарання за корупційні делікти, вчинені державними службовцями;

2) розроблення сучасних систем моніторингу потенційних джерел виникнення корупційних деліктів в органах державної влади та низки заходів у частині контролю за поведінкою осіб, котрі мають взаємини з ними;

3) цілковита формалізація правового становища державних посадовців шляхом закріплення їхньої правосуб'єктності за недотримання правил професійної етики;

4) спеціалізована форма покарання державних службовців полягає у забороні подальшої діяльності в державних органах, втраті всіх соціальних гарантій, штрафах, відстороненні від реалізації професійних функцій, втраті пенсійного утримання;

5) результати притягнення до відповідальності за корупційні делікти стають відомими громадськості;

6) утворено спеціалізовану службу з протидії корупції, яка є складником усієї системи безпеки держави [11].

Позитивним є досвід запобігання корупційним вичнкаму Бельгії. Так, з метою запобігання корупційним правопорушенням до державних службовців застосовують не лише заходи притягнення їх до юридичної відповідальності, відповідно до Кримінального кодексу та Податкового кодексу Бельгії [13], але й заходи превенції цього негативного феномену.

З метою запобігання корупції в частині впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі у Словацькій Республіці напрацьовано дієвий механізм власне превентивних заходів, котрий полягає у:

1) встановленні спеціальної лінії, на котру кожен громадянин має можливість надати інформацію в Антикорупційний комітет щодо протиправних дій працівників державних органів;

2) у локальній мережі INTERNET утворено веб-сторінку, на яку громадяни можуть надавати власні пропозиції щодо покращення механізму запобігання корупційним деліктам в органах державної влади [14].

Ізраїль є провідною державою в частині ефективності превенції корупційного складника у суспільному та політичному житті. Запобігання корупційним вчнкам забезпечується дублюванням моніторингу за потенційними корупційними правопорушеннями низкою урядових та громадських організацій, спеціалізованими відділами поліції, відомством Державного контролера, котрі є незалежними від державних відомств та міністерств. Отримана шляхом маршрутизації інформація в обов'язковому порядку сповіщається громадськості [28].

Слушним є досвід Польщі щодо втілення антикорупційної політики в частині впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. Так, запроваджена в Польщі Антикорупційна стратегія передбачає реалізацію таких завдання, а саме: 1) постійне вдосконалення антикорупційного законодавства; 2) реалізацію сучасного алгоритму запобігання корупції у всіх сферах; 3) ефективне виявлення корупційних деліктів; 4) підвищення рівня правосвідомості громадян; 5) зміцнення та

розширення співробітництва серед органів правоохорони. Нині у Польщі функціонує децентралізована модель створення антикорупційних інститутів, котра передбачає розподіл владних повноважень серед органів правоохорони та державних органів в частині запобігання корупційним деліктам. За такої моделі «...низка повноважень у цій царині поділяється між вищими органами державної влади (президент, парламент, уряд) та одним (декількома) державними органами, що виконують правоохоронні функції. Зокрема, при Президентові Польщі функціонує Департамент державного управління, який спільно з МВС забезпечує запобігання та протидію корупції» [19, с.34]. З метою превенції випадків зловживання владою, діяльністю супроти економічних інтересів держави в Польщі активно функціонує Центральне антикорупційне бюро. Водночас у Польщі активно функціонують структурні підрозділи фінансової розвідки, які, отримуючи інформацію від органів правоохорони, мають можливість здійснювати низку ефективних заходів у частині протидії корупційним деліктам серед представників влади. У Польщі ефективно функціонує Моніторинговий комітет, до складу якого входять представники недержавних організацій, котрі здійснюють громадський контроль за здійсненням антикорупційної політики. Залучення до Моніторингового комітету представників громадськості є проявом застосування соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. Спектр функцій Моніторингового комітету є вкрай широким — від викриття та документування фактів корупційних деліктів між представниками влади, розроблення пропозицій до анти-корупційного законодавства і до проведення низки інформаційних та просвітницьких заходів, котрі спрямовані на запобігання корупції.

Ефективним та змістовним є досвід впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі у Німеччині. Слід зазначити, що антикорупційна політика Німеччини є превентивною і зорієнтована на реалізацію законодавчих, кадрових, адміністративно-організаційних та інших заходів, спрямованих на мінімізацію зловживанням держслужбовцями своїм посадовим статусом. Чільним обов’язком

держслужбовця Німеччини є неупереджене та справедливе здійснення своїх службових повноважень лише на користь всього суспільства. Чинним законодавством Німеччини передбачено персональну відповідальність за правомірність їхніх дій у процесі здійснення професійних обов'язків, надання інформації щодо відомих їм фактів вчинення протиправних діянь, зокрема корупційних вчинків. Основними векторами антикорупційної діяльності у Німеччині є:

1) вкрай суворі обмеження щодо отримання подарунків та подальшого працевлаштування після звільнення з державної служби;

2) утворення реєстру корумпованих приватних підприємств чи організацій з метою превенції контактів із органами державної влади;

3) створення реєстру посад, котрі найбільш спонукають до корупційних деліктів;

4) постійна ротація персоналу державних службовців на цих посадах.

США розробили та запровадили у практичну площину систему дієвих антикорупційних заходів адміністративного впливу не лише в країні, але й за її межами. Історичну роль у запобіганні корупції відіграв Федеральний Закон «Про боротьбу з корумпованими та такими, що перебувають під «рекетирським впливом організаціями», або Закон РІКО. Після прийняття Закону «Про корупцію за кордоном» Сполучені Штати Америки стали лідером у частині налагодження співпраці щодо запобігання корупції на міжнародному рівні. Так, нині Міністерство юстиції США є координатором та розробником стратегії антикорупційної політики в країні. До основних заходів, покликаних запобігати корупції, слід віднести такі:

1) здійснення постійного контролю за неухильним поданням декларацій державними службовцями;

2) притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення не лише фізичних але і юридичних осіб;

3) щорічна перевірка посадовців на поліграфі;

4) цілковита відсутність імунітету в частині притягнення до юридичної відповідальності держслужбовців, незалежно від їх посади;

5) функціонування інституту інформування про факти корупційних зловживань в органах державної влади;

6) чітке розподілення функцій поміж органами, котрі провадять антикорупційну діяльність;

7) залучення неурядових організацій до антикорупційної діяльності;

8) надання політичними партіями звіту про фінансування їх передвиборчої компанії.

Зарубіжні уряди та адміністрації встановлюють правила впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. Наприклад, громадянське суспільство може відігравати важливу роль у здійсненні державних (публічних) закупівель і реформі таких закупівель. Виконуючи досить класичну роль, актори громадянського суспільства ретельно перевіряють процедури державних закупівель. Закупівлі здійснюються для надання послуг громадянам, а громадяни здійснюють оплату товарів, робіт і послуг, що закуповуються; тому вони відіграють очевидну роль у сприянні рішенням щодо оцінки потреб та у ретельному аналізі процедур, які адміністрація здійснює від їх імені. Децентралізація значної частки закупівель на місцевий рівень у багатьох країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону збільшує можливості для залучення громадянського суспільства до державних закупівель. Проте роль громадянського суспільства не обмежується ретельним розглядом окремих процедур закупівель. Громадянське суспільство з ранніх етапів брало активну участь у відстоюванні реформ і розробці механізмів захисту закупівель від корупції. В Індонезії національне відділення Transparency International (TI) стежить за виконанням договорів доброчесності, інструменту, розробленого TI для стримування корупції в державних закупівлях. Закупівлі, які відбулися для відновлення житла та інфраструктури після сильного землетрусу в Пакистані, є прикладом того, як громадянське суспільство може бути залучено до закупівель у масштабних надзвичайних ситуаціях. Урядові установи та представники

громадянського суспільства тісно співпрацювали, і було запроваджено механізми прозорості та угоди доброчесності, щоб уникнути корупції в процесі закупівель. Ця історія успіху показує, що навіть за складних обставин громадянське суспільство може бути тісно залучено до пом'якшення корупційних ризиків у державних закупівлях.

Надання громадянському суспільству можливості брати участь у моніторингу та захисті державних закупівель стимулює попит на належне врядування. Ефективне врядування вимагає дій з боку урядом (сторона пропозиції) і приватним сектором, організаціями громадянського суспільства (ОГС) і неурядовими організаціями (НУО) (сторона попиту). Попит на належне врядування передбачає активну участь громадянського суспільства, приватного сектору та ЗМІ. Громадянське суспільство включає дуже широке коло акторів. Сторона попиту також включає адвокацію, консультації та моніторинг. Transparency International здійснює всі три види діяльності. Добре врядування не може бути нав'язане ззовні країни; його потрібно розвивати всередині. Громадянський попит у будь-якій країні стимулює дії уряду, створює місцеву відповідальність за програми реформ і підвищує підзвітність і професіоналізм на державній службі. Роль громадянського суспільства є ключовим фактором у формуванні попиту на ефективне врядування.

Важливим є моніторинг. Організації, які займаються моніторингом державних закупівель, державних витрат, приватизації та аукціонів контролюють виконання законів про свободу інформації та надання державних послуг, наприклад, медичних послуг і водійських прав. Другим основним видом діяльності таких організацій є громадська активність. Це включає розробку антикорупційного законодавства, створення антикорупційних коаліцій в окремих країнах і розробку громадянських хартій.

Медійні кампанії та журналістські розслідування – третій вид діяльності, який застосовують у зарубіжних країнах в контексті впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. Наприклад, Латвія вирішила реалізувати три дуже великі будівельні проекти: національну

бібліотеку, національний концертний зал і національний музей сучасного мистецтва. Усі троє були в центральній частині Риги, що викликало суспільний інтерес. В контексті впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі національне відділення ТІ у Латвії було залучено до моніторингу та консультування проектної агенції. Під час торгів перевірено всі контракти. Представництву Transparency International в Латвії вдалося значно підвищити обізнаність громадськості та інтерес до чистої процедури публічних закупівель.

Роль громадянського суспільства в моніторингу державних закупівельможна відстежити на досвіді Індонезії. Державні закупівлі є значними державними витратами в Індонезії. На їх частку припадає близько 30% державного бюджету і близько 10% валового внутрішнього продукту країни. Згідно з індексом хабарників (BPI), опублікованим Transparency International (TI) у 2002 році, державні закупівлі, а точніше громадські роботи та будівництво, є сектором із найбільшими виплатами хабарів. Найбільше хабарів було сплачено у сфері громадських робіт та будівництва, на другому місці – збройні сили та оборона, на третьому – нафта і газ. І оборона, і нафта і газ є сферами з низькою прозорістю не лише в Індонезії, а й в інших країнах. Проблеми державних закупівель в Індонезії У контексті проблем державних закупівель в Індонезії, необхідно підвищити доброчесність у державних закупівлях. Індонезія має 17 000 островів, 33 провінції та близько 400 районів і муніципалітетів. Transparency International Indonesia на даний момент працює в 22 з цих районів і муніципалітетів: дванадцять у Суострови Матра, крайня західна частина країни; шість на острові Ява, де проживає 70% населення; два на Калімантані, частина Борнео в Індонезії; і два на Сулавесі або в Целебесі. Пакт доброчесності напрацьовано з трьома міністерствами та двома великими державними компаніями на центральному рівні. Запроваджено Пакт доброчесності в систему закупівель в органах місцевого самоврядування. Пакт доброчесності передбачений Указом Президента 80/2003. Пакт доброчесності — це угода про чесність ділових операцій між бізнес-агентами під час тендерів на державні

проекти та забезпечення прозорих і підзвітних торгів. У державних закупівлях в Індонезії іноді вся інформація є секретною та недоступною для громадянського суспільства. Тож має бути механізм вирішення конфліктів і захист викривачів.

Велика кількість сприятливих антикорупційних умов в Індонезії створена на місцевому рівні, включаючи місцеві правові рамки. Групи громадянського суспільства також пропонують нові проекти законів, які потім пройдуть через місцевий парламент. Інша роль — моніторинг виконання Пакту доброчесності. Щойно місцева влада погодиться запровадити весь пакет Пакту доброчесності, для цього необхідні незалежні спостерігачі, які будуть перевіряти наявність порушень і спрямовувати їх у механізм вирішення конфліктів, який налагоджений у цій сфері. Тобто, Угода про доброчесність є інструментом належного управління державними закупівлями, але це лише початкова точка. Кінцевий результат — змінити всі процеси та інституції, залучені до надання державних послуг у цій сфері.

Отже, ґрунтовний аналіз зарубіжних моделей і стратегій запобігання корупції дає можливість виснувати, що концентрувати увагу лише на репресивному підході під час реалізації антикорупційної діяльності, шляхом посилення заходів кримінально-правового чи адміністративно-правового впливу, є вкрай невиправданим та одностороннім підходом, а реалізація превентивних адміністративно-правових та організаційних заходів є більш оптимальною та дієвою. Міжнародний досвід запобігання корупції надає підстави зробити висновок, інструменти соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі є важливими і повинні застосовуватися.

Висновки до розділу 2

Аналіз зарубіжного досвіду дає нам можливість узагальнити найхарактерніші механізми впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі, імплементація котрих може бути

застосовна в Україні, а саме: 1) запровадження в чинне національне законодавство прогресивного міжнародного досвіду, а також пропозицій міжнародних організацій з питань антикорупційної політики; здійснення низки антикорупційних просвітницьких заходів, спрямованих на зміцнення ступеня громадянської свідомості й популяризації несприйняття соціумом негативного феномену корупції шляхом активного втілення розмаїтих антикорупційних програм та стратегій; 2) активізація ролі громадських організацій як автономних суб'єктів антикорупційної діяльності; 3) надання більшого значення превентивним та заохочувальним заходам, аніж репресивним; 4) для більш оперативного реагування на звернення громадян про факти корупційних правопорушень слід розширити кількість INTERNET-платформ та удосконалити діяльність інтерактивних сайтів. Подальша антикорупційна діяльність в Україні вимагає суттєвого корегування. Окрім реального вияву політичної волі щодо запобігання корупції, має місце потреба в реалізації антикорупційної діяльності лише на правових засадах з приведенням у цілковиту відповідність нормам Конституції України положень чинного антикорупційного законодавства; реалізації ефективного алгоритму антикорупційної експертизи.

РОЗДІЛ 3
ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ВЧИНКІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

3.1. Особливості застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні

Аналіз дослідження реалізації організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні дає можливість стверджувати, що місцеві низові ініціативи, які базуються на наявному соціальному капіталі, як правило, мають вищі показники успіху, ніж ініціативи, створені зовні. Соціально відчужені групи більш ефективні, вимагаючи кращого надання послуг, коли вони мають широке та фізично сконцентроване членство, і через такий тип членства демонструють легітимність і актуальність своєї справи. Важливо, щоб провідні учасники антикорупційних ініціатив мали авторитет і довіру, що можливо лише за умови, що вони сприймаються як незалежні від держави. Отримання зовнішнього фінансування тягне за собою ризик втрати довіри до них, оскільки може скластися враження, що вони відповідають перед донорами, а не перед місцевими виборцями.

Особливістю застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні є те, що громадські діячі, які отримують зовнішнє фінансування, також можуть втратити довіру, коли існує невідповідність між пріоритетами донорів і громадськості.

Українські організації громадянського суспільства, які застосовують рд інструментів та засобів соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні, зокрема таких як: моніторинг і звітність, підвищення обізнаності, адвокація, прямі дії, розбудова потенціалу та спільне

управління охоплюють широкий спектр. Вони включають офіційно зареєстровані організації та незареєстровані низові ініціативи; організації з різними ідеологічними позиціями, включаючи лібералізм і націоналізм; організації, які беруть участь у «традиційній» діяльності неурядових організацій, такій як підвищення обізнаності та адвокація, а також організації, які використовують методи примусу. Більшість організацій зосереджені в обласних центрах, вони стурбовані корупцією, пов'язаною з владою міста, в якому вони розташовані. Крім того, багато організацій займаються проблемами корупції, пов’язаної з владою на обласному рівні. Деякі з організацій працюють лише з корупцією. Для інших організацій боротьба з корупцією є лише одним із напрямків діяльності. Організації цієї останньої групи можуть не заявляти прямо, що вони займаються антикорупційною діяльністю, у деяких випадках через ризики, пов’язані з антикорупційною активністю в Україні.

Переважна більшість таких організацій розглядають корупцію загалом або кілька видів корупції, інші - зосереджуються на корупції, пов’язаній з однією конкретною державною службою, або корупцією в одній конкретній сфері політики. Серед останньої категорії організації зосереджені:

- на школах та освіті,
- на малих і середніх підприємствах,
- на корупції, пов’язаній з екологічною політикою,
- на будівництві доріг або безпеці на дорогах,
- на охороні здоров’я,
- на роботі судів,
- на громадському транспорті.

Слід зазначити, що неочевидно, що всі громадські антикорупційні організації в Україні насамперед керуються бажанням боротися з корупцією в суспільних інтересах. Активісти з антикорупційних організацій часто звинувачують активістів від інших організацій у тому, що вони, наприклад, є лояльними до корумпованої влади або служать інтересам приватних осіб, і такі звинувачення можуть бути виправданими в деяких випадках.

Інструменти та засоби соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні, які застосовуються організаціями громадянського суспільства є різноманітними. Відповідно до наявної академічної та практичної літератури на цю тему, антикорупційні організації громадянського суспільства, як зазначено вище, в основному залучені до шести видів діяльності:

- моніторинг і звітність,
- підвищення обізнаності,
- адвокація,
- пряма дія,
- розбудова потенціалу, а також
- співуправління поряд із державними органами.

Кожен із цих видів діяльності можна знайти серед антикорупційних організацій громадянського суспільства в Україні. Більшість таких організацій проводять певний тип моніторингу принаймні в одній сфері політики. Найбільш поширеним в Україні є моніторинг прийняття рішень законодавчими радами та органами виконавчої влади. Метою такого моніторингу є виявлення або потенційного конфлікту інтересів, або того, чи є певний нормативний акт схильним до зловживань у корупційних цілях. Проведення моніторингу прийняття рішень законодавчими радами та органами виконавчої влади є можливим завдяки наявності важливого закону про доступ до публічної інформації, прийнятого у 2011 році. Відповідно до цього закону будь-хто має право запитувати та отримувати публічну інформацію, яка визначається як «відомості, які відображені та задокументовані будь-якими засобами та носіями інформації та отримані або створені в процесі виконання суб'єктами публічної влади своїх обов'язків […]», наприклад, рішення законодавчої ради або відомості про використання бюджетних коштів.

Другим за поширеністю інструментом соціальної технології, що застосовується антикорупційними громадськими організаціями України є моніторинг державних закупівель. Цей вид моніторингу стало простіше

проводити завдяки запровадженню у 2015 році електронної системи закупівель ProZorro, яка тепер використовується для всіх закупівель, вартість яких перевищує певний поріг. Низка організацій з Києва та за його межами використовують платформу DoZorro, щоб відстежувати свій прогрес. Ця платформа показує, серед іншого, скільки випадків закупівель було відстежено, скільки порушень було виявлено та які результати дії, вжиті після виявлення порушень.

Також поширеним інструментом соціальної технології запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні є моніторинг електронних декларацій майна державних службовців, як правило, з метою виявлення невідповідності між заявленими доходами та статками посадових осіб та їхніми фактичними доходами та статками.

Систематичний моніторинг декларацій майна став можливим завдяки запуску у 2016 році відкритого реєстру декларацій майна для всіх посадових осіб. Якщо вони виявлять докази корупції під час прийняття рішень, державних закупівель або декларацій про майно, організації громадянського суспільства можуть подати апеляцію до відповідних органів, включаючи прокуратуру та спеціалізовані антикорупційні органи країни, які можуть використати інформацію для ініціювання кримінального розслідування.

Значна частина громадських організацій в Україні займаються діяльністю, яка підпадає під широку парасольку підвищення обізнаності. Для деяких із цих організацій підвищення обізнаності є лише одним із видів діяльності. Для інших організацій, зокрема інформаційних агентств, які спеціалізуються на корупції, роз'яснювальна робота є основною діяльністю. Деякі організації використовують дані та інформацію, отримані іншими, у своїх зусиллях з підвищення обізнаності. Інші організації проводять власні розслідування або моніторинг, а потім поширюють результати.

Для більшості антикорупційних громадських організацій України Facebook є основною платформою, за допомогою якої вони привертають увагу до випадків корупції та спілкуються зі своєю аудиторією. Окрім Facebook,

антикорупційні організації часто розвивають відносини із ЗМІ, через які вони можуть публікувати інформацію.

Також організації регулярно беруть участь у адвокаційній діяльності. Ці зусилля, як правило, спрямовані на прийняття відповідними органами політики політики, яка здебільшого пов'язана зі збільшенням прозорості державного управління або запровадженням механізмів доброчесності. Найпоширенішими формами прямих дій цих організацій є подання до суду на корумпованих осіб і фірми та організація демонстрацій. Демонстрації, організовані антикорупційними активістами, найчастіше відбуваються перед міською адміністрацією чи міською радою. Хоча такі демонстрації зазвичай є мирними зібраннями, деякі групи, часто очолювані радикальними групами, використовують примусові методи для досягнення своїх цілей.

Антикорупційні організації в Україні займаються двома видами розбудови потенціалу: створенням коаліцій з іншими організаціями громадянського суспільства та проведенням тренінгів. На національному рівні коаліція організацій громадянського суспільства та експертів «Реанімаційний пакет реформ» послужила ефективним механізмом, за допомогою якого громадські актори, зокрема антикорупційні активісти, залучаються до процесів обговорення з політиками. Активісти боротьби з корупцією в багатьох містах намагаються або намагалися наслідувати приклад RPR, іноді за допомогою міжнародних партнерів. Також організації проводять тренінги з питань протидії корупції. Поширеним типом антикорупційного навчання є навчання для членів місцевих рад і державних службовців у державних адміністраціях щодо, наприклад, конфлікту інтересів або заповнення декларацій про майно.

До того ж, ряд антикорупційних організацій за запрошенням були залучені до певного типу спільного управління разом з державними органами. Одним із таких прикладів спільного управління є організація з Черкас, яка брала участь в атестаційній комісії, яка прийняла на роботу нових поліцейських. Іншим прикладом є організація з Дрогобича, якій було доручено впровадження

механізмів електронного урядування, спрямованих на зменшення можливостей для корупції.

Для більшості представників таких організацій при реалізації інструментів соціальної технології запобігання корупції перешкоди в досягненні запобігання корупції становить неможливість досягти істотного впливу. Серед причин їхньої обмеженої ефективності найчастіше називають брак фінансових та людських ресурсів, пасивність громадськості, залякування з боку влади чи інших осіб. Значна кількість таких організацій взагалі працюють без грантового фінансування. Проте представники організацій, які отримують гранти, зазначають, що вони, як правило, невеликі та короткострокові. Інші значні джерела доходу, такі як членські внески та внески прихильників, зустрічаються рідко.

Однією з перешкод ефективності антикорупційної діяльності громадських організацій організацій є відсутність кадрового потенціалу. Основна причина, чому антикорупційним організаціям важко залучити кваліфікованих людей, полягає в тому, що вони мають обмежені можливості пропонувати конкурентоспроможні зарплати. Ще однією причиною, яку часто називають, є те, що талановиті активісти часто переїжджають до Києва чи за кордон. Неефективність частково або повністю зумовлена і пасивністю населення свого регіону. Досить часто громадяни не поінформовані та не зацікавлені в протидії корупції, і що багато хто розчарувався в громадянській активності та у відсутності прогресу в боротьбі з корупцією.

Підвищення обізнаності про корупцію зробило корупційну поведінку дорожчою через більший ризик бути оприлюдненим і ганьбленим, і отже, чиновники стали більш неохоче брати участь у корупційній поведінці. Якщо це правильно, то антикорупційні активісти в деякій мірі можуть започаткувати належне врядування серед місцевої та обласної влади, лише виконуючи функцію «сторожового пса».

Найпоширеніший вид постфактум антикорупційного ефекту стосується порушення кримінальних справ або притягнення до відповідальності

корумпованих осіб чи фірм на підставі інформації, наданої активістами. Іншим поширеним видом ефекту постфактум є скасування публічної закупівлі після публікації чи офіційного звернення активістів. Останній вид постфатуму - поширений антикорупційний ефект від діяльності громадських організацій в різни областях України є звільнення корупціонерів.

Загалом чинники ефективності застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні, поділяються на три великі категорії:

- чинники середовища,
- стратегії адвокації організацій громадянського суспільства та
- їхні організаційні характеристики.

Яка ж ефективність антикорупційних громадських організацій в Україні з урахуванням застосування ними соціальних технологій запобігання корупції. Для цього необхідно застосувати різні типи доказів, включаючи приклади впливу, надані організаціями, повідомлення ЗМІ про діяльність організацій та їх активність у соціальних мережах. Антикорупційні організації часто зв'язуються з місцевими, а іноді й національними ЗМІ, щоб оприлюднити свою діяльність та досягнення. В інших випадках ЗМІ звертаються до антикорупційних організацій, щоб опублікувати матеріал про їхню роботу. Те, наскільки ЗМІ повідомляють про антикорупційні організації та їхню роботу, є показником загальної ефективності організації.

Платформою соціальних медіа для більшості антикорупційних організацій громадянського суспільства України є Facebook. Невелика кількість організацій додатково публікує відео на Youtube. Деякі ефективні антикорупційні організації громадянського суспільства вважають за краще триматися тихо в соціальних мережах і не зацікавлені в приверненні уваги ЗМІ.

Законодавче та інституційне середовище для організацій громадянського суспільства є значною мірою схожим по всій Україні, оскільки вони підпадають під дію одного національного законодавства та взаємодіють з тими ж типами субнаціональних державних установ та органів самоврядування.

Проте в Україні існують великі відмінності щодо рівня політичної волі з боку місцевої та обласної влади щодо боротьби з корупцією. Більшість антикорупційних організацій громадянського суспільства в Україні насамперед протистоять корупції серед посадових осіб виконавчої влади та законодавчої ради міста чи селища, у якому вони розташовані. Крім того, деякі організації також протистоять корупції за участю чиновників обласної державної адміністрації. До обласних центрів із відносно високим рівнем політичної волі місцевої влади належать Чернівці, Івано-Франківськ, Луцьк, Кропивницький та Рівне. У таких містах, як Харків, Одеса, Тернопіль, Ужгород та Запоріжжя, навпаки, політичної волі боротися з корупцією, на думку співрозмовників серед антикорупціонерів, переважно немає. Політична воля, звичайно, може коливатися з часом і різко зменшуватися або зростати з приходом нових лідерів. Наявність політичної волі також може бути розпорошеною, коли деякі агенції уряду демонструють більший ступінь політичної волі, ніж інші агенції.

Отже, антикорупційні організації при впровадженні інструментів соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в регіонах України стикаються з багатьма викликами, але багато з них можуть навести приклади реального впливу. У своїй боротьбі за вплив вони стикаються з двома ключовими дилемами. По-перше, багатьом організаціям бракує достатньої спроможності, щоб бути ефективними. Більше половини антикорупційних організацій України працюють без будь-якого фінансування, крім добровільних внесків основних активістів. Це знижує ефективність застосування соціальних технологій запобігання корупції. Фінансування інших організацій зазвичай відбувається у формі грантів від іноземних урядів, неурядових організацій і фондів. Однак, за кількома винятками, такі гранти невеликі та охоплюють короткий період. Через брак значного фінансування антикорупційні організації не можуть найняти необхідного персоналу та послуги, а також мають менше можливостей отримати знання та навички, які могли б допомогти зробити їх роботу ефективнішою, а реалізацію соціальних технологій запобігання корупції дієвішою. По-друге, багатьом організаціям

бракує надійної бази підтримки. Вони далекі від ідеального типу громадських організацій, які представляють інтереси своїх членів і сприяють формуванню соціального капіталу. Оскільки антикорупційні організації, як і багато інших типів організацій громадянського суспільства в Україні, не мають значної бази підтримки, не можуть мобілізувати прихильників, щоб допомогти їм просувати свою справу, і часто вважаються такими, що не мають легітимності просувати зміни на благо суспільства.

3.2. Перспективи удосконалення соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі

Боротьба з корупцією є довгостроковим процесом, який вимагає глибоких структурних змін в установах країни, її законодавчій базі та культурі. Тому суб'єкти за межами уряду – особливо в громадянському суспільстві – є важливим компонентом успіху в боротьбі з корупцією, зокрема при реалізації соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі.

Внесок організацій громадянського суспільства (ОГС) варіюється від інформаційно-просвітницьких і профілактичних кампаній до участі у формуванні політики та моніторингу впровадження антикорупційних стратегій і законодавства. ОГС особливо залучені до розширення прав і можливостей громадян і тиску на уряди, щоб вони виконували свої міжнародні зобов'язання. Усі ці заходи мають вирішальне значення для розбудови національного антикорупційного потенціалу та підтримки інституційної реформи.

Хоча є обнадійливі приклади того, як уряди активно залучають громадянське суспільство до боротьби з корупцією, у все більшій кількості країн уряди підривають діяльність ОГС і стають їх цілями; іноді саме через їхню антикорупційну діяльність. ОГС не можуть виконувати свою життєво важливу роль, ефективно реалізовувати та застосовувати інструменти соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі, якщо вони підпадають під обмеження, які заперечують їхні права на участь, об'єднання,

зібрання та вільне висловлювання. У відповідь на обмеження громадянського простору в останні роки лунали заклики до зміцнення рамок участі.

Наприклад, у 2014 році Рада з прав людини прийняла резолюцію 27/24 щодо цього питання та доручила Верховному комісара ООН з прав людини розробити дослідження, щоб висвітлити найкращі практики та рекомендації щодо подальших дій. У дослідженні (A/HRC/30/26) зазначено, що участь громадськості включає право на консультації на кожному етапі розробки законодавчих актів і політики; висловлювати думки та критику; та вносити пропозиції, спрямовані на покращення функціонування та інклюзивність усіх державних органів.

Це право на участь громадянського суспільства в процесах формування антикорупційної політики визнається на міжнародному рівні, хоча зобов'язання не завжди достатньо конкретні, щоб забезпечити виконання. Наприклад, участь у веденні державних справ включена до статті 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, але конкретне право брати участь у розробці політики та законодавчої діяльності потребує подальшої розробки. Це має бути конкретне право, яке країни повинні поважати і яке можна контролювати через договірні органи, резолюції та звіти. Рекомендації щодо впровадження для країн, видані Верховним комісаром ООН з прав людини, допомогли б подолати цю прогалину.

На регіональному рівні Кодекс належної практики участі громадян у процесі прийняття рішень Ради Європи 2009 року визначає загальні принципи, рекомендації, інструменти та механізми для активної участі ОГС в антикорупційній діяльності, але знову ж таки він не є обов'язковим і не контролюється. Однак Кодекс виявився корисним для підтримки розвитку процесу прийняття рішень за участю на національному рівні.

Нарешті, новий Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року також визнає, що прогрес у просуванні сталого розвитку потребує міцного партнерства між усім суспільством. Невипадково скорочення корупції та хабарництва (Ціль 16.5) і розвиток ефективних, підзвітних і прозорих інституцій

(Ціль 16.6) були об’єднані із забезпеченням чутливого, інклюзивного, спільного та представницького процесу прийняття рішень (Ціль 16.7) – анти - корупційні зусилля не можуть бути успішними без суттєвої участі.

Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) давно визнає роль громадянського суспільства в боротьбі з корупцією, закликаючи уряди підвищити прозорість, покращити доступ громадськості до інформації та сприяти внеску громадськості в процеси прийняття урядових рішень. За словами Пітера Айгена, співзасновника Transparency International: «…лише ефективна коаліція держави, бізнесу та громадянського суспільства може забезпечити прозорість і підзвітність управління – не лише для боротьби з корупцією, але й з іншими проблемами глобалізації, включаючи несправедливість і несправедливість, бідність, насильство, конфлікти, руйнування навколишнього середовища та зміну клімату...».

У той час, коли довіра до зобов’язань урядів боротися з корупцією падає, вкрай важливо заохочувати громадянське суспільство до участі у реалізації соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі.

Аксіоматичність консолідації зусиль державних органів та інститутів громадянського суспільства для запобігання корупційним викликам зумовлює необхідність детального доктринального врегулювання власне механізму, форм та сутності цієї співпраці, а також потребує комплексного аналізу чинного законодавства щодо виявлення існуючих прогалин та казуїстичних факторів, наявність яких лише знижує ефективність запобігання корупційним правопорушенням у стратегічній квінтесенції. Комплексний підхід до реалізації окремих антикорупційних заходів безперечно є домінантою ефективності та якості запобігання корупційним правопорушенням на всіх рівнях її існування та є ключовим чинником фактичного зниження рівня корупційної складової в діяльності Української держави в її стратегічній квінтесенції. Успіх доброчесності як орієнтиру антикорупційної політики полягає в систематичному конструктивному налагодженні всіх складових системи чинного національного

законодавства [1-3], що суттєво впливає на ефективність та якість алгоритму корупційного делікту. процес профілактики.

Наразі домінуючим є питання, яке потребує першочергового вирішення – внесення змін до чинного українського антикорупційного законодавства [1-3], оскільки його неефективність зумовлена архаїчністю, анемічністю чи казуїстичністю окремих його приписів.

Корупцію слід розуміти як циклічне явище, в якому її мотив і наслідки залежать одне від одного. Профілактика цього негативного явища є принциповою, оскільки виконує подвійну функцію – виступає механізмом модернізації, водночас стає ефективним інструментом запобігання повторенню корупційних правопорушень. Запобігання корупції як стратегія передбачає низку дій і заходів, які необхідно вжити заздалегідь, що дозволить ще більше зменшити ризики та збитки від корупційних дій. В аспекті удосконалення соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі можна запропонувати декілька заходів, а саме:

1) роз'яснювальна робота щодо просування антикорупційної стратегії в навчальних закладах усіх рівнів;

2) запровадження сучасних методів запобігання корупції та шахрайству в компаніях;

3) запровадження етичних кодексів у всіх установах;

4) розроблення та реалізація національної політики з питань запобігання та протидії корупції.

Дослідження міжнародного досвіду та діяльності іноземних неурядових організацій щодо запобігання корупційним злочинам підтверджують гіпотезу – рівень корупції значно нижчий у тих країнах, населення яких має вищий ступінь антикорупційної активності в соціальних мережах, а також значно вищий ступінь розвитку антикорупційної політики. Важливо оптимізувати позиціонування пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правової складової механізму попередження та запобігання корупційним правопорушенням щодо досліджуваного питання, а саме залучення інститутів

громадського суспільства до антикорупційної діяльності, а також бажання сформулювати комплексний та стратегічно правильний процес зазначеної модернізації.

Сприятливе середовище має важливе значення для того, щоб організації громадянського суспільства при впровадженні соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні могли виконувати свою роль спостерігачів, рушійних сил зміни політики, а також для отримання доказів і допомоги в розслідуванні корупції. Умови, які сприяють цій роботі, загалом поділяються на дві категорії:

1) ширший захист громадянського простору та нормативне середовище, яке дозволяє ОГС виконувати свою роботу,

2) особливі умови, які підтримують антикорупційні заходи.

Такі сприятливі умови можуть створюватися насамперед державою (через законодавство, регулювання та дотримання ширшої демократії), донорами (через різні можливості фінансування) та самими ОГС.

Також необхідний захищений громадянський простір Важливість забезпечення незалежного громадянського суспільства вимагає від держав відігравати проактивну роль у підтримці громадянського суспільства та реагувати на звуження громадянського простору. Держави також повинні сприяти змістовному та прозорому діалогу з незалежним громадянським суспільством на всіх рівнях залучення та взяти на себе зобов'язання щодо цього. Відсутність узгоджених правових режимів може порушити роботу ОГС при реалізації соціальних технологій запобігання корупції, оскільки це може залишити простір для політизації та вибіркового тлумачення законів і нормативних актів на розсуд політичних лідерів і державних службовців.

Для належного та ефективного впровадження соціальних технологій - моніторингу і звітності підвищення обізнаності, адвокації, застовування прямих дій, розбудови потенціалу та спільного управління – важливим є наявнсть відкритих даних. Для проведення розслідувань і отримання доказів організаціям громадянського суспільства та їх партнерам потрібен доступ до певних типів

даних, щоб виявити «червоні прапорці», які вказують на корупцію. Відкриті дані посилюють роль ОГС як «сторожових псів» і допомагають викривати неправомірні дії уряду та посадовців. Це означає своєчасну та доступну інформацію, яку зберігають державні органи, яка включає:

- Реєстрацію компаній та записи про власність (реєстри бенефіціарної власності)
- Закупівлі та державні контракти
- Державну та приватну фінансову інформацію
- Цивільні та кримінальні судові процеси та матеріали справ
- Земельні кадастри
- Списки санкцій.

Стратегічний судовий процес — це підхід, який використовують ОГС з метою забезпечення системних змін для всіх і використовувався неурядовими організаціями, такими наприклад, як Sherpa та Transparency International France. ОГС можуть як ініціювати справу (подавши заяву до прокуратури), так і долучитися до поточного розслідування як цивільні позивачі. Стратегічний судовий процес допомагає подолати небажання прокурорів, які можуть не бажати розпочинати розслідування або на яких може чинитися тиск, щоб не проводити розслідування. Стратегічні судові процеси все ще відносно недостатньо використовуються в боротьбі з корупцією. У багатьох країнах правове середовище особливо ускладнює для ОГС ведення стратегічних судових процесів. ОГС повинні продемонструвати, що вони мають правоздатність (що вони мають право чи спроможність подати позов або постати в суді у справі, пов'язаній з корупцією) або показати, що вони зазнали шкоди від корупції. Судовий процес також є дорогим, і розгляд справ може тривати роками, перш ніж буде винесено остаточний вердикт, тому отримати фінансування для стратегічної судової діяльності є складним завданням.

Для належного та ефективного впровадження соціальних технологій антикорупційними громадськими організаціями є свобода преси. Журналісти-розслідувачі є важливими партнерами ОГС у їхній роботі протидії корупції.

Тому для цього партнерства має бути забезпечена свобода преси та захист журналістів. У звязку з цим, рекомендовано захищати інформаторів, які часто є першим джерелом інформації для журналістів, які повідомляють про корупційні історії, за допомогою надійних механізмів захисту інформаторів.

Пріоритетними напрямами подальшого вдосконалення механізмів залучення громадянського суспільства до впровадження соціальних технологій запобігання корупційним правопорушенням в Україні є наступні. Враховуючи основоположну програмну мету ПАР(І), а саме розкриття існуючого корупційного ризику, моніторинг можливих корупційних дій громадян службовців, узагальнення даних, які свідчать про тенденційний та корупційний характер приписів державного управління, та включення фактів, які ймовірно можуть бути використані як докази, прохання щодо набуття та постійного вдосконалення спеціальних навичок та знань усіх членів державних інституцій антикорупційної галузі набуває істотного значення. Стратегія залучення інститутів громадянського суспільства має базуватися на консолідації двох підходів, а саме:

1) удосконалення процедури створення та діяльності антикорупційних інститутів громадянського суспільства;

2) подальше вдосконалення загальної системи залучення інститутів громадянського суспільства до запобігання корупційним правопорушенням. Ефективність та якість реалізації антикорупційними громадськими організаціями низки антикорупційних заходів соціальних технологій рівною мірою залежить від ступеня тлумачення їх правового статусу не на місцевому, а на загальнодержавному рівні.

Співпраця між державою та інститутами громадянського суспільства має забезпечуватися через:

1) прийняття сучасного антикорупційного законодавства, яке відповідає світовим стандартам та враховує рекомендації GRECO;

2) окремі заходи за участю антикорупційних громадських організацій та органів державної влади та місцевого самоврядування щодо існуючих корупційних ризиків, які виникають або можуть виникнути в їх діяльності;

3) певні спільні дії, спрямовані на формування у громадян України психології негативного ставлення до корупції, зміцнення культури доброчесності, поваги до верховенства права.

Отже, політична воля серед місцевих органів влади є важливим фактором, що сприяє ефективності антикорупційної діяльності громадських організацій при впровадженні соціальних інструментів запобігання корупції, оскільки вона створює, зокрема завдяки адвокаційним зусиллям, більше можливостей для впливу. Політична воля також уможливлює певні форми співпраці з владою. Хоча антикорупційні активісти можуть бути ефективними, використовуючи методи конфронтації, результати співпраці з владою в середньому видаються більш суттєвими та стійкими.

Висновки до розділу 3

Централізована політична система в перші десятиліття незалежності України та слабке дотримання верховенства права створили сприятливе середовище для поширення корупції. Надійна система боротьби з корупцією є важливою для досягнення ефективного управління та сталого розвитку. Адже, корупція діє як стримуючий фактор для дотримання закону, спотворює траєкторію економічного зростання та зменшує віру в органи управління. Для сприяння відкритості, відповідальності та моральної поведінки як у державній, так і в приватній сферах надзвичайно важливо впроваджувати ефективні заходи запобігання корупції, в тому числі і соціальні технології.

Визначено, що українські організації громадянського суспільства застосовують ряд інструментів та засобів соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні, зокрема таких як: моніторинг і звітність, підвищення обізнаності, адвокація, прямі дії, розбудова

потенціалу та спільне управління охоплюють широкий спектр. Особливістю застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупції є те, що місцеві низові ініціативи, які базуються на наявному соціальному капіталі, як правило, мають вищі показники успіху, ніж ініціативи, створені зовні.

Перспективними заходами удосконалення застосування соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі можуть стати: окремі заходи за участю антикорупційних громадських організацій та органів державної влади та місцевого самоврядування щодо існуючих корупційних ризиків, які виникають або можуть виникнути в їх діяльності; певні спільні дії, в рамках застосування соціальних технологій запобігання корупції (моніторинг, звітність, адвокація, спільне управління тощо) спрямовані на формування у громадян України психології негативного ставлення до корупції, зміцнення культури доброчесності, поваги до верховенства права, розроблення та реалізація за участі антикорупційних громадських організацій національної політики з питань запобігання та протидії корупції. Також потенційно важливим є залучення міжнародної допомоги для сприяння передачі знань і навичок від антикорупційних організацій з більшою спроможністю до менш спроможних організацій.

ВИСНОВКИ

1. Стан наукової розробки проблеми соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі характеризується низкою різноаспектних досліджень. Незважаючи на значний науковий доробок з досліджуваної проблематики питання впровадження та застосування соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі об’єктивно потребують подальшого дослідження та вдосконалення, зважаючи на високий рівень корупції в державі, законодавчі та інституційні зміни в процесі реформування антикорупційної системи в Україні та розбудови її антикорупційної політики. Встановлено, що потрібна більша увага до процесів управління ризиками корупційних вчинків на державній службі. По-друге, в науковій розробці необхідно зосередити увагу на взаємозв’язку між причинами корупції та застосуванням соціальних технологій для її запобігання.

2. За підсумками аналізу основних понять дослідження: «соціальна технологія», «корупційний вчинок», «державна служба» зроблено висновок, що під соціальними технологіями розуміють комунікаційно-діяльнісну форму прояву соціального суб'єкта на рівні організаційної, управлінської та соціально-проектувальної діяльності, в аспекті соціального конструювання знання та реальності, заснованого на соціальних та гуманітарних науках. Соціальні технології, як і будь-які технології задають порядок і зміст операції, зокрема і запобігання корупції. Сутність корупційного діяння полягає в тому, що особа, призначена суспільством для захисту її інтересів, діє в особистих інтересах. Цей підхід є найбільш універсальним. Аналіз визначень корупції дозволяє констатувати, що основними їх компонентами є суб'єкт корупції, його статус та корисливий характер його поведінки. Поняття «державна служба» становить собою професійну сферу діяльності державних службовців як особливої соціальної групи суспільства і є політичним, організаційно-управлінським та соціальним інститутом держави, що забезпечує комплекс відносин між

окремими громадянами, громадянами і їх спільнотами та між державами, використовуючи владні ресурси.

3. Принципи та методи дослідження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі є різноманітними, не існує універсальних методів та принципів, їх система змінюється в кожному конкретному випадку. Загалом, для впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі доцільно розробити програми відповідності та антикорупційні стратегії, які включатимуть численні методи, засновані на доказах; пристосувати методи і принципии профілактики до конкретних потреб і контексту. Встановлено, що не існує універсальних методів та принципів соціальних технологій запобігання корупції, в кожному окремому випадку необхідно адаптувати стратегії запобігання, щоб відповідати унікальним потребам і ризикам.

4. Соціальні норми повинні бути включені в антикорупційні програми, адже вони виконують важливу роль в контексті впровадження соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі. Якщо соціальні норми є рушійною силою корупційної колективної поведінки, але не враховуються в антикорупційних програмах, ймовірність досягнення стійких результатів зменшується. На жаль, це не єдиний наслідок; саме програмування може посилити корупцію, погіршити конфлікт. У крайніх випадках програми, які не враховують соціальних норм, можуть поставити під загрозу життя людей. Кожне з цих наслідків потребує серйозного обмірковування програмістами та політиками. Ігнорування соціальних норм може підірвати ефективність заходів з боротьби з корупцією чи сприяння доброчесності. Ігнорування соціальних норм може загальмувати позитивний імпульс, створений хорошою роботою, спрямованою на інші чинники, що сприяють або сприяють корупції.

5. Інструменти та заходи соціальних технологій запобігання корупційних вчинків, що застосовуються організаціями громадянського суспільства, зокрема такі, як: моніторинг і звітність, підвищення обізнаності, адвокація, прямі дії, розбудова потенціалу та спільне управління відіграють важливу роль. За

допомогою їх застосування відбувається подальше стимулювати зміни законодавства, вжиття превентивних дій, щоб відстоювати певний порядок денний і просувати антикорупційну політику, або приймати форму реагування на певні події.

6. Ґрунтовний аналіз зарубіжних моделей і стратегій запобігання корупції дає можливість виснувати, що концентрувати увагу лише на репресивному підході під час реалізації антикорупційної діяльності, шляхом посилення заходів кримінально-правового чи адміністративно-правового впливу, є вкрай невиправданим та одностороннім підходом, а реалізація превентивних адміністративно-правових та організаційних заходів є більш оптимальною та дієвою. Міжнародний досвід запобігання корупції надає підстави зробити висновок, інструменти соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі є важливими і повинні застосовуватися.

7. Українські організації громадянського суспільства застосовують ряд інструментів та засобів соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі в Україні, зокрема таких як: моніторинг і звітність, підвищення обізнаності, адвокація, прямі дії, розбудова потенціалу та спільне управління охоплюють широкий спектр. Особливістю застосування організаціями громадянського суспільства соціальних технологій запобігання корупції є те, що місцеві низові ініціативи, які базуються на наявному соціальному капіталі, як правило, мають вищі показники успіху, ніж ініціативи, створені зовні.

8. Перспективними заходами удосконалення застосування соціальних технологій запобігання корупційних вчинків на державній службі можуть стати: окремі заходи за участю антикорупційних громадських організацій та органів державної влади та місцевого самоврядування щодо існуючих корупційних ризиків, які виникають або можуть виникнути в їх діяльності; певні спільні дії, в рамках застосування соціальних технологій запобігання корупції (моніторинг, звітність, адвокація, спільне управління тощо) спрямовані на формування у громадян України психології негативного ставлення до корупції, зміцнення

культури доброчесності, поваги до верховенства права, розроблення та реалізація за участі антикорупційних громадських організацій національної політики з питань запобігання та протидії корупції. Також потенційно важливим є залучення міжнародної допомоги для сприяння передачі знань і навичок від антикорупційних організацій з більшою спроможністю до менш спроможних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллаєв В. А. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2021. № 3 (30). С. 5–13. DOI: https://doi.org/10.32836/23109653-2021-3.1.
2. Аніщенко М. А. Досвід антикорупційної політики іноземних держав: можливості для впровадження в Україні. *Право та державне управління.* 2020. № 1(2). С. 57-64.
3. Білецький А.В. Досвід участі громадськості у заходах щодо запобігання корупційної злочинності в Україні. *Проблеми законності*. 2017. 136 (17). 225–235.
4. Бондаренко О. С. Роль і напрями діяльності громадськості в реалізації антикорупційних реформ. *Право і безпека.* 2023. № 4. С. 82-94.
5. Буряк К. Особливості антикорупційного законодавства в країнах Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 356-360.
6. Викривачам корупції пропонують активізуватися, а державі – краще їх захищати. URL: http://ti-ukraine.org/news/oficial/5402.html.
7. Дем'янчук В. А. Досвід реалізації антикорупційної політики в Польщі та Німеччині: уроки та застереження для України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. № 4 (80). С. 151–158.
8. Дем'янчук В. А. Поняття та види суб'єктів антикорупційної політики в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2016. Вип. 2(3). С. 92-96.
9. Індекс сприйняття корупції–2021. Трансперенсі Інтернешнл Україна / TI Ukraine. URL: https://bit.ly/3PVI2f4.
10. Капінос М.С. Трансформація механізмів державного управління на регіональному рівні в сучасних умовах: автореф. дис… канд. наук з держ.

упр.: Київ: Національна академія державного управління при Президентові України. 2011. 20 с.

11. Книш С. В. Антикорупційна політика європейського союзу: етапи формування, здобутки і перспективи. *Актуальні проблеми правознавства.* 2024. Вип. 1. С. 67-77.
12. Корояну Е., Штірбець Х. Євробарометр про корупцію. *Radio Romania International*. URL: https://bit.ly/3KsVshx.
13. Котуков О. А. Цільовий підхід до формування антикорупційної реформи на прикладі країн, що розвиваються. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2023. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_9_9
14. Красій М. О. Політика в сфері боротьби з корупцією: досвід Європейського Союзу. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування.* 2023. № 7. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_7_2023
15. Кресіна І. О. Інституційні пріоритети антикорупційної політики України. *Politology bulletin.* 2024. Iss. 92. С. 130-152.
16. Кустова Т. С. Системний підхід до модернізації антикорупційної політики в системі державної служби. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2018. № 1. С. 200-204.
17. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Політико-правові та соціальні передумови корупції в органах державної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 1. С. 120-122.
18. Лавренюк Ю.Ф. Пріоритетні напрями антикорупційної політики України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2014. Вип. 1. С. 35-37.
19. Лі Куан Ю. Із третього світу в перший. 1965–2000 рр. Історія Сінгапуру. Київ: КМ-БУКС 2016. 760 с.
20. Майстренко А. С., Назарова К.О., Луста А.А. Місія та соціально-економічний потенціал антикорупційного аудиту компанії в умовах євроінтеграції. *Бізнес Інформ*. 2023. № 10. С. 265-269.

21. Марчук М.П. Основні напрями державної політики щодо протидії корупції в Україні. *Молодий вчений.* 2016. № 3 (30). С. 470-474.
22. Мельник О. Г. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції як вектор формування національної антикорупційної політики в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 2. С. 32–35.
23. Моніторинговий звіт «Вплив громадських організацій на впровадження антикорупційних реформ в регіонах України» (ACREC, НАУКМА). 2019. URL: https://acrec.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/zvit210x210-1e.pdf
24. Наумчук К. М. Державна антикорупційна політика України. *Економіка, управління та адміністрування.* 2023. № 2. С. 156-162.
25. Нелезенко Н. П. Концептуальні рішення запобігання корупції в процесі формування програм інноваційного розвитку України. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2013. Вип. 4. С. 304311.
26. Нестеренко О., Білецький А., Бадер М. Вплив місцевих громадських організацій на впровадження антикорупційних реформ в регіонах України. Резюме моніторингового звіту 12/2019. Київ, 2019. URL : https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/zvit-210x210-1e.pdf
27. Новак А. М. Реалізація національної антикорупційної політики в процесі трансформації системи публічного управління: організаційний аспект. *Право та державне управління.* 2018. № 3(1). С. 143-147.
28. Приходько А. А. Теоретичне та практичне осмислення антикорупційної політики України: євроінтеграційний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2019. Вип. 6. С. 96-99.
29. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 р. № 1700–VII. URL: https://bit.ly/3vaN6oj.
30. Про громадські об'єднання. Закон України №2572-VI. 2013. Відомості Верховної Ради України. 1. ст.1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text

31. Пухкал О. Роль громадянського суспільства у протидії політичній корупції в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2013. Вип. 2. С. 80-86.
32. Ростовська К. Міжнародний досвід формування та реалізації антикорупційної політики в інших державах. *Актуальні проблеми правознавства.* 2017. Вип. 4 (12). С. 118–122.
33. Ростовська К. В., Гришина Н.В. Визначення стану методологічного забезпечення дослідження державної антикорупційної політики в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 513-517.
34. Соловйов В.М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: монографія. Київ: Інстит законодавства Верховної Ради України. 2012. 508 с.
35. Славицька А. К. Антикорупційні програми органів державної влади як спосіб втілення антикорупційної політики. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 4. С. 150-154.
36. Томма Р. Особливості організації діяльності суб'єктів запобігання корупції у сфері реалізації антикорупційних заходів. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 11. С. 166-170.
37. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2 (10). С. 233–246.
38. Удосконалення антикорупційного законодавства на засадах світових стандартів. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_31896.
39. Фесенко Т. Принципи формування й реалізації державної антикорупційної політики України. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 3. С. 180-184.
40. Форми взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства у протидії поширенню корупції в Україні: аналіт. зап. URL: https:// minjust.gov.ua/m/str_33679.

41. Чубенко І. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. URL: http:www.dgpn.lviv.ua/index-php?option=com_ content&task=view&id=363&lt.
42. Шевчук Б. Європейські принципи належного врядування та реформа системи органів виконавчої влади в Україні. Демократичне врядування: електрон. наук. фах. вид. Львів. регіон. ін-т упр. Нац. акад. держ. упр. при президентові України. Львів: 2021. Вип. 9. 353 с.
43. Юрченко А. Роль громадських організацій у формуванні та імплементації антикорупційної реформи в Україні. *Аспекти публічного управління.* 2020. Т. 8, № Спец. вип. 1. С. 142-144.
44. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред.: Ю. С. Шемшученко та ін. ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1. 669 с.
45. Ярмиш О. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2015. № 2. С. 144–155.
46. Abdallah S., Sayed R., Rahwan I., LeVeck B. L., Cebrian M., Rutherford A., Fowler J. H. Corruption drives the emergence of civil society. *Journal of the Royal Society Interface.* 2014. Vol. 11 (93), 20131044. http://doi.org/10.1098/rsif.2013.1044.
47. Aiyar, Y. and Kapoor Mehta, S. 2015. Spectators or participants? Effects of social audits in Andhra Pradesh. *Economic and Political Weekly*. Vol. 50, No. 7.
48. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. 2nd ed. U.S. Department of Justice. URL: https://bit.ly/3dVEa09.
49. Bader M., Huss O., Meleshevych A., Nesterenko O. Civil Society Against Corruption in Ukraine: Pathways to Impact. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*. 2019. No. 5. https://doi.org/10.18523/kmlpj189975.2019-5.1-35.
50. Bakowski P. Combating corruption in the European Union. EPRS. *European Parliamentary Research Service.* 2022. 1–10. URL: http://surl.li/eswtw

51. Code des impôts sur les revenus. Service public fédéral belge. URL: https://bit.ly/3wADofK.
52. Corruption Perceptions Index. Transparency International. URL: https://bit.ly/3pQriLF.
53. De Vries C. E., Solaz H. The Electoral Consequences of Corruption. *Annual Review of Political Science*. 2017. Vol. 20. Pp. 391–408.
54. Dei M. O., Skliar I. S., Shevchenko A. Ye., Cherneha A. and Tavolzhanskyi O. V. Preventing and Combating Corruption in the European Union: The Practice of Member States. *Statute Law Review.* 2021. 20 (20), 1–16. DOI: 10.1093/slr/hmab
55. Dragan O. V., Yermakova G. S., Chvaliuk A. M., Kurchin O. G., Karagodin O. V. Psychological Aspects of Corruption in Public Administration: Case-Study of Ukraine. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2020. Vol. 9, No 6. P. 264–277. https://doi.org/10.36941/ajis-2020-0130.
56. Farag M. 15 incentives for greater citizen engagement in the fight against corruption. 2018. Part 2 of 4. 34 c.
57. Farrales M.J. What is Corruption? A History of Corruption Studies and the Great Definitions Debate. Aguilera, RV, & Vadera, AK 2008.
58. Kondratiuk O., Fedchak I., Lepekha O., Senyk S., Marets B. War on crime: From passive behaviour of an undercover agent to active forms of covert influence on accomplices of criminal activities. *Philosophy, economics and law review.* 2021. Volume 1. №. 2. P. 150-172.
59. Melezini M., Sakowicz A. Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za przestępstwa korupcyjne (aspekty materialnoprawne). *Białostockie Studia Prawnicze.* 2009. Z. 6. S. 22–44. https://doi.org/10.15290/bsp.2009.06.02.
60. Mincigrucci R., Mazzoni M. Civil Society and Corruption: Changes and Challenges. *ECPR General Conference 2020 (24–28 August, 2020).* URL: https://ecpr.eu/Events/Event/PanelDetails/9960

61. Mungiu-Pippidi A. Transparency and corruption: Measuring real transparency by a new index. *Regulation and Governance.* 2022. Vol. 17, Iss. 4. P. 1094–1113. DOI: https://doi.org/10.1111/rego.12502.
62. Nalyvaiko, L., Chanysheva, G., Kozin, S. Remuneration Of Public Servants In The Federal Republic Of Germany. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. №4 (5). P. 228-232.
63. Nalyvaiko L., Marchenko O., Ilkov V. Conceptualisation of the Phenomenon of Corruption: International Practices and Ukrainian Experience. *Economic Annals-XXI*. 2018. № 172 (7-8). P. 32-37.
64. Okafor et al. Deployment of whistleblowing as an accountability mechanism to curb corruption and fraud in a developing democracy. *Accounting, Auditing & Accountability Journal.* Vol. 33 No.6. 2020. P. 52–61.
65. Open Budget Survey 2021: Ukraine. International Budget Partnership. URL: https://bit.ly/3dRDDfK.
66. Program zwalczania korupcji w Polsce. Antykorupcja. URL: https://bit.ly/3pOcnl5.
67. Penal Code (Belgium).14.01.2014. URL: https://bit.ly/3wADjss.
68. Preventing corruption in Public Administration: Citizen Engagement for Improved Transparency and Accountability: Report of expert group meeting 25-28 June 2012. United Nations, New York, 2012. 91 p.
69. Program zwalczania korupcji. Strategia antykorupcyjna. II etap wdrażania 2005–009. Warszawa, 2005. 26 s.
70. Antykorupcja. URL: https://bit.ly/3e2Wg0e.
71. SWEDEN to the EU Anti-Corruption Report. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/organized-crime-and-human-anticorruptionreport/docs/2014_acr_sweden_chapter_en.pdf
72. Trust in Government Ethics Measures in OECD Countries: The Book is available from. URL: https://www.oecd.org/gov/ethics/48994450.

73. Toleikiene R., Balciunas S., Juknevičienė V. Youth Attitudes Towards Intolerance to Corruption in Lithuania. *Scientific Papers of the University of Pardubice.* 2020. Vol. 28, Iss. (2). DOI: https://doi.org/ 10.46585/sp28020109.
74. Wachs J., Yasseri T., Lengyel B., Kertész J. Social capital predicts corruption risk in towns. *Royal Society Open Science*. 2019. Vol. 6, 182103. http://doi.org/10.1098/rsos.182103.
75. III etap wdrażania rządowego planu przeciwdziałania korupcji. Antykorupcja. URL: https://bit.ly/3PVI9Y2.

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Лижнікова Є.Д., магістрант 2 курсу магістратури, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «публічне управління та адміністрування» освітньо-професійна програма «публічне управління та адміністрування», адреса електронної пошти lizakraeva27@gmail.com

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальні технології запобігання корупційних вчинків на державній службі» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (студент) Лижнікова Є.Д.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (науковий керівник) Приймак О.М.